

TOPOGRAFIE A PODOBA ŠIBENIC NA ÚZEMÍ BÝVALÉHO BYDŽOVSKÉHO A HRADECKÉHO KRAJE NA ZÁKLADĚ VÝPOVĚDI KARTOGRAFICKÝCH A IKONOGRAFICKÝCH PRAMENŮ

Pavel DRNOVSKÝ – Nikola VONDRÁČKOVÁ

Místa spojená s výkonem hrdelního práva byla neodmyslitelnou součástí naší rané novověké krajiny. Na rozdíl od dalších komponent (lidové stavitelství, technické stavby, drobná sakrální architektura atd.) však tyto lokality zanikly a mnohdy po sobě nezanechaly ani žádné stopy. Ačkoliv má studium hrdelního soudnictví a trestního práva obecně v našem prostředí dlouhou tradici, zpravidla se jedná zejména o výzkum čerpající z písemných pramenů.¹⁾ Vzestup zájmu o hmotné doklady exekucí pak na našem území souvisí celkově s vývojem postmedievální a historické (novověké) archeologie. Pokud opomineme archeologické akce, při kterých byly objeveny pohřby popravených jedinců, tak se předmětem cíleného archeologického výzkumu popravišť na našem území prozatím staly pouze ojedinělé lokality. Z českých zástupců lze uvést šibenice v Bečově nad Teplou²⁾ a Přimdě³⁾, z moravských

1) Pro naše území a zejména východočeskou oblast nutno zmínit zejména dlouholetou badatelskou aktivitu PhDr. Jindřicha Francka. Z jeho souhrnných prací především Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999; Jindřich FRANCEK, *Velké dějiny země koruny české, Zločinnost a bezprávi*, Praha 2011. Zvláště přínosné jsou edice smolných knih z Chlumce nad Cidlinou a Pardubic: Jindřich FRANCEK, *Smolná kniha města Chlumce nad Cidlinou (1562–1671) a jeho hrdelní soudnictví v letech 1542–1671*, Pardubice 2014; Jindřich FRANCEK, *Pardubické smolné knihy: 1538–1626*, Pardubice 2016.

2) Petr SOKOL, *Šibenice v Bečově nad Teplou a archeologie popravišť*, *Archeologické rozhledy* 55, 2003, s. 736–766.

3) TÝŽ, *Šibenice u Přimdy: archeologický výzkum objektu se zvláštním symbolickým a sociálním významem*, *Archaeologia historica* 41, 2016, s. 501–523.

pak šibenice v Tišnově,⁴⁾ Lomnici⁵⁾ a Slavkově⁶⁾ zkoumané v nedávné době. V okolních státech střední Evropy není dosavadní bilance výzkumu o mnoho uspokojivější, přesto zde má takto cílený výzkum delší tradici.⁷⁾ Ze studií, které by se věnovaly konkrétnímu objektu z oblastí východních Čech, zatím zůstává osamocený článek J. Musila o chrudimské šibenici.⁸⁾

Cílem tohoto příspěvku bude na základě kartografických a ikonografických pramenů lokalizovat co nejpřesněji polohu jednotlivých šibenic z území bývalého Bydžovského a Hradeckého kraje. Na základě identifikace těchto poloh bude moci být zodpovězena otázka, zda se do současné doby vůbec některá popraviště dochovala v terénních reliktech, v jakém stavu se nachází současné okolí šibenic a jaká je tak pravděpodobnost na dochování památek archeologické povahy pod dnešním terénem. Doposud toto téma nebylo pro oblast východních Čech řešeno, přestože pro řadu českých a moravských regionů již obdobnými soupisy a vyhodnoceními disponujeme.⁹⁾ Naše sledovaná oblast je vymezena hranicemi bývalého Bydžovského a Hradeckého kraje podle stavu v druhé polovině 18. století (obr. 1). Primárním zdrojem informací bude situace zachycená na listech prvního vojenského mapování.¹⁰⁾

4) Josef UNGER, *Tišnovská šibenice*, Vlastivědný věstník moravský 66, Supplementum 2, 2014, s. 152–160.

5) Josef UNGER et al., *Lomnická šibenice*, Vlastivědný věstník moravský 68, 2016, s. 23–29.

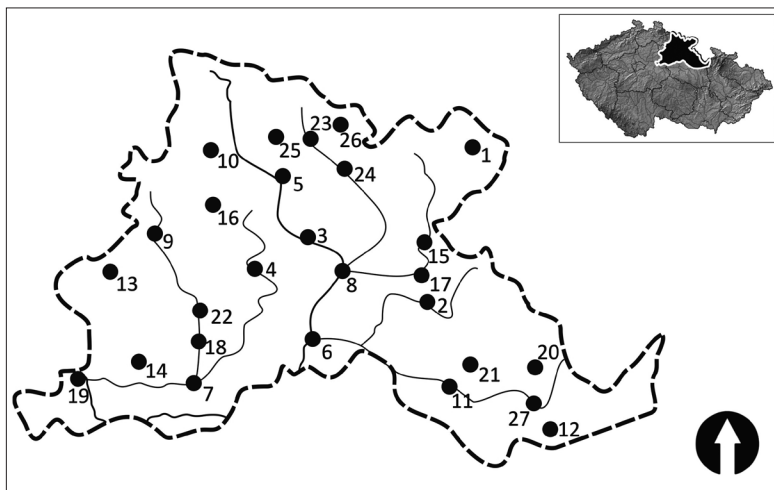
6) Josef UNGER, *Archeologický výzkum slavkovské šibenice u Křenovic*, Anthropologia integra 8, 2017, č. 2, s. 7–13.

7) Obecně k vývoji právní archeologie ve střední Evropě například: Witold MAISEL, *Archeologia prawna Ewropy*, Poznań 1989. Současný stav bádání dané problematiky pohledem terénní archeologie pak například: Jost AULER, *The Archaeology of Execution Sites in Early Modern Central Europe*, Historical Archaeology in Central Europe 10, 2010, s. 139–148.

8) Jan MUSIL, *Několik poznámek k chrudimskému popravišti*, Archeologie východních Čech 3, 2012, s. 98–112.

9) Pro oblast Strakonicka: Jan MICHÁLEK, *Topograficko-archeologický průzkum a výzkum šibenic v okrese Strakonice v letech 1995–2005*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 19, 2006, s. 303–323; pro oblast historického Prácheňska: Jirí FRÖHLICH, *Poloha a podoba popravišť Prácheňského kraje*, Archeologie ve středních Čechách 10, 2006, č. 2, s. 945–957; pro oblast Bechyňska: Daniel KOVÁŘ, *Historická popraviště bechyňského kraje: přehled a zhodnocení průzkumu z let 2006–2009*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 22, 2009, s. 177–258; pro oblast Slánska: Václav MOUCHA, *Místa popravni na Slánsku*, Slánský obzor 19, 2011, s. 24–32; pro oblast Moravy obecně: Alica VIRDZEKOVÁ, *Místa exekucí na Morave*, Bakalářská diplomová práce, Ústav archeologie a muzeologie Filozofická fakulta MU, Brno 2014.

10) Někdy je toto mapování též označováno jako *jozefské*, tento termín budeme synonymně užívat z důvodu zkrácení textu.



Obr. 1: Mapa šibenic zmiňovaných v textu na území bývalého Bydžovského a Hradeckého kraje. 1) Broumov; 2) Dobruška; 3) Dvůr Králové; 4) Hořice v Podkrkonoší; 5) Hostinné; 6) Hradec Králové; 7) Chlumeck nad Cidlinou; 8) Jaroměř; 9) Jičín; 10) Jilemnice; 11) Kostelec nad Orlicí; 12) Letohrad; 13) Libáň; 14) Městec Králové; 15) Náchod; 16) Nová Paka; 17) Nové Město nad Metují; 18) Nový Bydžov; 19) Poděbrady; 20) Rokytnice v Orlických horách; 21) Rychnov nad Kněžnou; 22) Smidary; 23) Svoboda nad Úpou; 24) Trutnov; 25) Vrchlabí; 26) Žacléř; 27) Žamberk.

Tento kartografický pramen vzniklý mezi lety 1764–1768 a rektifikovaný v období let 1780–1783 je prakticky jediný, který zaznamenává polohu jednotlivých šibenic (stojících v době jeho tvorby) na celém území tehdejší habsburské monarchie, a tedy i Českého království. I přes specifika metody svého vzniku¹¹⁾ se jedná o mapování, které lze díky své podrobnosti a ztvárnění jednotlivých složek krajiny použít pro identifikaci se současným stavem reliéfu. Důležitou roli zde hraje komparace josefského mapování s mladšími kartografickými díly (druhé vojenské mapování, indikační skici a císařské povinné otisky map stabilního katastru), které již lze ztotožnit se současnou katastrální mapou, respektive Základní mapou ČR (ZM 10).

Pro oblast severovýchodních Čech disponujeme pro naše téma dalšími mapovými díly, které vznikly v závěru 18. století. Jejich vznik je spojen

11) Miroslav MIKŠOVSKÝ – Růžena ZIMOVÁ, *Historická mapování českých zemí*, Praha 2006. Dostupné z URL: http://projekty.geolab.cz/gacr/a/files/miks_zim_GEOS06.pdf, [cit. 22. 12. 2017].

s válkou o bavorské dědictví (1778–1779). Oba kartografické prameny byly zhotoveny jako obrazová příloha k popisům pohybů vojsk v průběhu tažení. První jsou paměti prince Alberta Kazimíra vévody Sasko-Těšínského, který se konfliktu účastnil na straně rakouské (*Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie*).¹²⁾ Princovy vzpomínky jsou doplněny o 26 číslovaných kolorovaných plánů, které zaznamenávají pohyby vojsk a jejich bitevní postavení. Díky tomu je v mapách zachycena krajina podél toku Labe mezi Pardubicemi a Vrchlabím. Rukopis vznikl nejspíše po roce 1794, ale jistě před rokem 1822, kdy Albert Sasko-Těšínský zemřel.¹³⁾ Druhá mapa (*Topographische und Militairische Carte desjenigen Theils von Böhmen welcher zwischen Hoheneibe, Pless und der Schlesischen Grentze gelegen ist. Nebst denen Lægern von der Campagne 1778*) je pruské proveniencie a jejím autorem byl důstojník, kartograf a zároveň i účastník tažení Friedrich Wilhelm Carl von Schmettau.¹⁴⁾ Mapa, která je orientována k jihu, se skládá z 9 listů a tiskem vyšla roku 1789. Vzhledem k tomu, že autor byl součástí vojska pruského krále, zachycuje oblast východních Čech severně od Jaroměře včetně krajiny Broumovska.¹⁵⁾

Šibenice byly výraznou dominantou tehdejší krajiny, což pochopitelně souviselo i s jejich umístěním vůči královským a poddanským městům. Z tohoto důvodu se tyto stavby stávaly během svého provozu součástí i dalších kartografických děl, vedut či knižních a letákových zobrazení.¹⁶⁾ I po svém zániku mohla být poloha šibenice zaznamenána alespoň obecně v pomístním jménu. Již bylo uvedeno, že se v soupisu věnujeme lokalitám, které byly zachyceny v kartografických a ikonografických pramenech, ze kterých lze identifikovat (respektive odvodit) jejich původní polohu. Přesnost lokalizace jednotlivých poloh je vyjádřena numerickou hodno-

12) Dostupné z URL: http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=rec1415451921_71, [cit. 25. 12. 2017].

13) Dostupné z URL: <http://www.vhu.cz/exhibit/sachsen-teschen-albert-kasimir-von-memoires-sur-la-campagne-de-1778-en-boheme-et-moravie/>, [cit. 25. 12. 2017].

14) Dostupné z URL: http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=rec1375433623_75, [cit. 25. 12. 2017].

15) František IŠA, *Pruská topografická a vojenská mapa tažení 1778 v severovýchodních Čechách z roku 1789, Interpretace mapy území mezi Krkonošemi a Kladskem z pera pruského kartografa Friedricha Wilhelma Carla von Schmettau*, Bakalářská práce, Fakulta humánních studií UHK, Hradec Králové 2006.

16) Petr SOKOL, *Šibenice jako součást kulturní krajiny raného novověku*, *Archaeologia historica* 42, 2017, č. 2, s. 691–711.

tou (1, 2, 3), která odpovídá přesnosti.¹⁷⁾ Terminologie a typové určení jednotlivých šibenice jsou převzaty z metodiky badatele D. Wojtuckeho.¹⁸⁾

Broumov, okr. Náchod (obr. 2)¹⁹⁾

Podle písemných pramenů měla broumovská šibenice stát jihozápadně od města směrem ke vsi Křinice, kde bylo umístěno i stavení zdejšího kata.²⁰⁾ Stálé popraviště zde mělo být zřízeno po roce 1573.²¹⁾ K roku 1733 je zapsána informace o obnově šibenice, přičemž poslední poprava se zde měla udát k roku 1762.²²⁾ Poloha šibenice je zaznamenána pouze na pruské mapě zachycující události roku 1778. Její podoba je třípíliřová (typ 4) a umístěna je západně od města na terénní hraně nad systémem několika rybníků. Tyto vodní nádrže jsou zaznamenány i na prvním vojenském



Obr. 2: Broumov. Poloha šibenice na mapě Carla von Schmettau (@ Národní knihovna České republiky).

17) Přesnost 1 – prostor šibenice identifikován v krajině, dochován relikt, či stopy. Přesnost 2 – prostor šibenice lze identifikovat díky charakteru terénu, blízkým krajinným prvkům určit s přesností do 50 m; Přesnost 3 – prostor šibenice nelze identifikovat jinak než obecně, přesnost bodu zaměření nad 50 metrů.

18) Daniel WOJTUCKI, *Popraviště v Čechách a na Moravě od 16. do 19. století*, Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů 2005, 2005, s. 27–41.

19) 50.5809481 N, 16.3197581 E (přesnost 3).

20) Karel BEJL, *Broumov, město posvěcené dílem Aloise Jiráska: 1348–1948: k oslavám šestistého výročí povýšení Broumova na město*, Broumov 1948, s. 18.

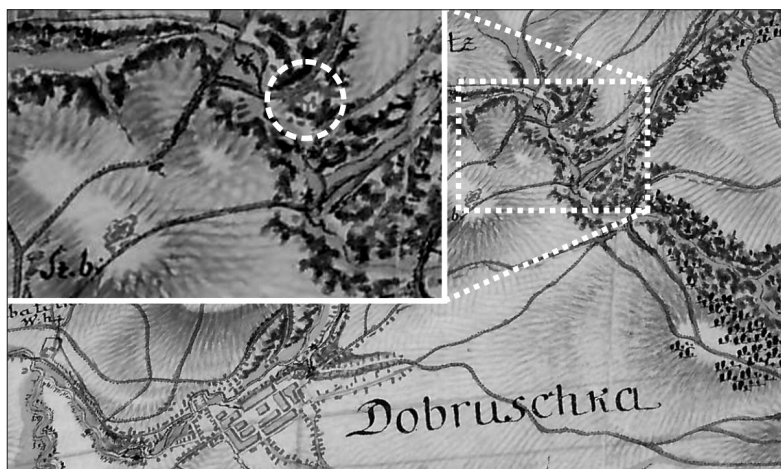
21) Zdeněk KOŠTAL, *Dějiny Broumova a Broumovska*, Broumov 1989, s. 20.

22) Karel FRANZE, *Historický vývoj Broumova z hlediska stavebního a kulturního*, 2008, zde s. 15. Dostupné z URL: http://m.broumov-mesto.cz/assets/File.ashx?id_org=1276&id_dokumenty=6457/, [cit. 10. 12. 2018].

mapování a některé z nich se dochovaly do dnešní doby. Rybník, který je zakreslen nejbližší k popravišti, bychom mohli ztotožnit s dnešním rybníkem Katovna.²³⁾ Vzhledem ke schematičnosti pruské mapy nelze pozici blíže určit. Šibenice se patrně nacházela v okolí dnešní kóty 406 m n. m. Přestože byl Broumov a jeho okolí v průběhu 17. a 18. století zachycen na řadě vedut a kreseb, sama šibenice zaznamenána nebyla.

Dobruška, okr. Rychnov nad Kněžnou (obr. 3)²⁴⁾

Šibenice, která sloužila poddanskému městu Dobrušce, jež disponovalo hrdelním právem již od 13. století,²⁵⁾ stávala necelých 1,7 km východně od jeho centra na katastrálním území Valy u Dobrušky. Na prvním vojenském mapování je znázorněna jako vyzděná třípilířová stavba (typ 4).²⁶⁾ Určení polohy napomohlo umístění do výrazné polohy *Valské Doly* nad pravý břeh Brtevského potoka. Šibenice stála mezi dvěma komunikacemi vedoucími k Valům, které jsou zakresleny ještě na stabilním katastru. Dnes je prostor



Obr. 3: Dobruška. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

23) Umístěn severně od cesty/hráze rybníka na Křinice.

24) 50.3012061 N, 16.1789106 E (přesnost 2).

25) Josef CVRČEK, *O dobrušském hrdelním právu*, Sborník z historie města Dobrušky 1320–1980, 1981, s. 20–23, zde s. 20.

26) Badatel V. Matouš ve svém příspěvku uvádí, že šibenice měla mít kamennou podezdívku – zdroj informace necituje. Václav MATOUŠ, *Výsadní hrdelní právo města Dobrušky*, Orlické hory a Podorlicko 8, 2006, s. 31–46, zde s. 42.

šibenice tvořen zahradou (parc. č. 174/1). Vzhledem k tomu, že na sousední (východní) parcele byl v minulých letech postaven rodinný dům, je potřeba věnovat při případném archeologickém dozoru stavby zvýšenou pozornost. Přítomnost popraviště na návrší potvrzuje i událost ze 70. let 19. století, kdy rolník J. Hencl vyoral v oněch místech větší množství lidských ostatků, které byly pietně uloženy na hřbitově u sv. Ducha, jenž se nachází na protějším kopci blíže Dobrušce.²⁷⁾

Dvůr Králové nad Labem, okr. Trutnov (obr. 4)²⁸⁾

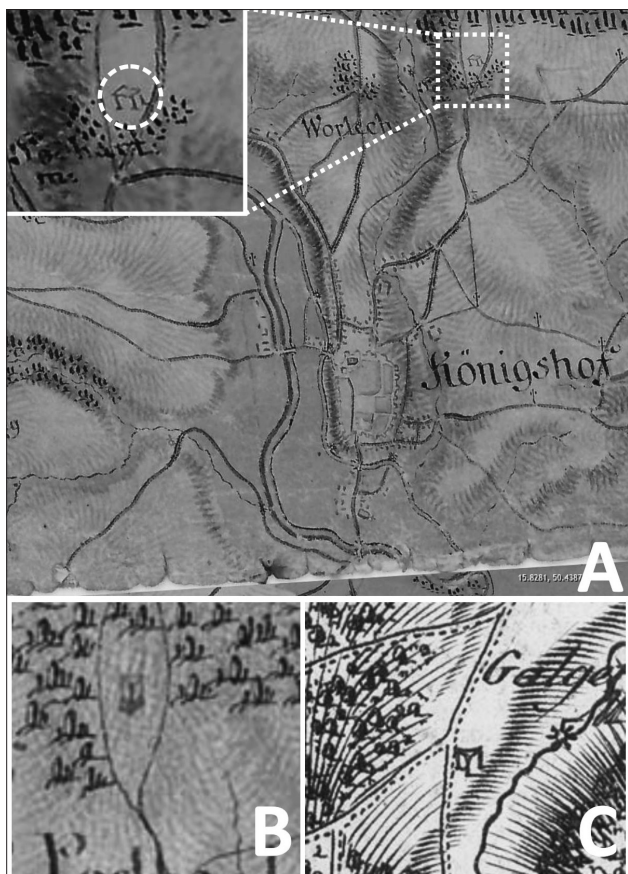
Důležitým pramenem k poznání provozu hrdelního soudnictví ve Dvoře Králové je dochovaná smolná kniha z let 1584–1756.²⁹⁾ Podle E. Tomkové bylo do roku 1626 nejstarší polohou popraviště místo na vyvýšenině u dvora Vorlechu. Poté bylo přeloženo na Malou Drážku a později k lesu do blízkosti tehdejšího mlýna Podhart, od něhož se dnes tato část města nazývá jako Nová Podhart.³⁰⁾ V této poloze je šibenice zaznamenána i na prvním vojenském mapování a to jako čtyřsloupová a zděná (typ 5). Šibenice se nacházela nad křížením tří cest, které se sbíhaly do centra města. Hlavní z těchto komunikací vedla dále na Kocbeře a Trutnov. Poloha na jižní straně Královédvorského lesa byla dobře viditelná z města i údolí řeky Labe. Dvě hlavní cesty zaznamenané na josefském mapování lze bezpečně ztotožnit s průběhem dnešních ulic Nová Tyršova a Krkonošská, třetí cesta je dnes již zaniklá. Směr a vedení těchto silnic je shodně vyznačeno v později vznikajících historických mapováních i na mladších historických mapováních. Vzhledem k tomu, že se charakter místního reliéfu výrazně proměnil (zástavba vilové čtvrti), nelze původní místo patrně zcela zaniklé šibenice přesněji určit. Popraviště je rovněž zachyceno na plánech mapujících válečné operace roku 1778, obě mapy se shodují v umístění s prvním vojenským mapováním. Liší se však ve formě zákresu šibenice. V pamětech prince Kazimíra Sasko-Těšínského je znázorněna jako třípilířová s kamennou podezdívkou (typ 6), zatímco na pruské mapě Carla von Schmettau je zpodobněna jako třípilířová bez podezdívky.

27) Jan HLAVÁČEK, *Staré popraviště*, Od kladského pomezí 10, 1932–1933, s. 48.

28) 50.4449917 N, 15.8207014 E (přesnost 3).

29) Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem*, Trutnov 2010.

30) Eva TOMKOVÁ, *Hrdelní soudnictví ve Dvoře Králové nad Labem: z dějin hrdelního soudnictví*, Krkonoše – Jizerské hory 5, 2003, s. 46–74, zde s. 62.



Obr. 4: Dvůr Králové. A) Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) detail šibenice z díla *Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie* (@ Vojenský historický ústav Praha); C) detail šibenice na mapě Carla von Schmettau (@ Národní knihovna České republiky).

Hořice v Podkrkonoší, okr. Jičín (obr. 5)³¹⁾

Z písemných pramenů, které dokládají činnost hrdelního soudu v Hořicích, se mnoho nezachovalo. Jedná se především o ortely apelačního soudu z archivu v Jičíně³²⁾ a stručné protokolární záznamy výslechů z let 1754–1755

31) 50.3755619 N, 15.6324131 E (přesnost 1).

32) Lenka ŠORMOVÁ, *Soudnictví v Hořicích*, Pod Zvičinou 2000/4, 2003, s. 17–21.

v neúplně zachovalé hořické smolné knize.³³⁾ Hořická šibenice je na josefském mapování zaznamenána jako zděná, dvoupilířová stavba (typ 3) na jižním svahu Hořického Chlumu nad městem, po pravé straně silnice vedoucí k Lázním Bělohrad. Tato komunikace je shodná s dnešní Otakarovou ulicí. Úvozové cesty tvořící vidlici, v níž se nachází židovský hřbitov, lze ztotožnit s ulicemi Všebrdova a Škrětova. Úvozová cesta vedoucí k šibenici, která se odpojovala od hlavní cesty (Otakarova ulice), je pak dnešní Kollárova ulice. První vojenské mapování tak věrně zachytilo umístění šibenice, jejíž existenci připomíná i sloup U Spravedlnosti (parc. č. 1555).³⁴⁾



Obr. 5: Hořice v Podkrkonoší. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

Hostinné, okr. Trutnov (obr. 6)³⁵⁾

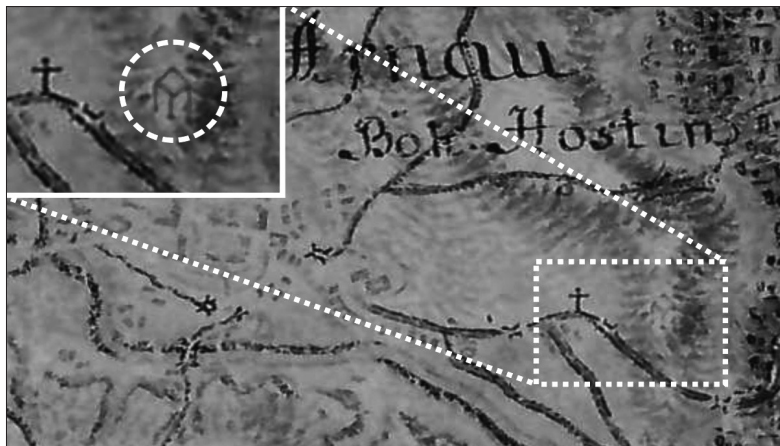
Šibenice je zachycena pouze na mapovém listu prvního vojenského mapování. Její poloha lze díky výrazně členěnému reliéfu krajiny dobře odvodit. Kartograf ji zanesl na závěr ostrohu východně od města. Tento hřbet je z jedné strany tvořen údolím řeky Labe, z druhé pak Východním potokem. Pod šibenicí vedly dvě cesty. První na jih směrem k Chotěvicím a druhá většinou se východním směrem na Čermnou a Vlčice. Dnes se v těchto místech³⁶⁾ rozprostírá souvislá městská zástavba a bližší identifikace tak není možná.

33) Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest na Jičínsku v 16.–18. století*, Jičín 2012, zde s. 30.

34) Parcela je jako majetek města zachycena již na stabilním katastru.

35) 50.5408522 N, 15.7380833 E (přesnost 3).

36) Pomístní jméno *Antoníčček*.



Obr. 6: Hostinné. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

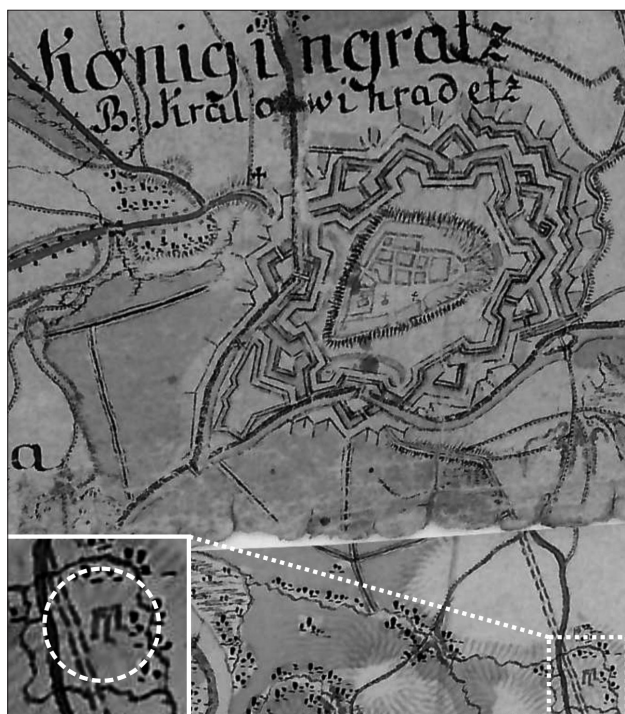
Hradec Králové, okr. Hradec Králové (obr. 7, 8)³⁷⁾

Díky své přirozené centralitě hradecká městská aglomerace disponovala v průběhu středověku a raného novověku několika místy spojenými s výkonem trestního práva.³⁸⁾ Místo šibenice zaznamenané na prvním vojenském mapování se sice nenacházelo v dominantní poloze, nicméně bylo situované při hlavní cestě na Vysoké Mýto. Šibenice je zakreslena jako zděná třípilířová stavba (typ 4). Shodně je zachycena i na mapovém listu, jenž doprovází text paměti prince Kazimíra Sasko-Těšínského. Pro bližší identifikaci polohy je důležité zobrazení na josefském mapování. Kromě šibenice je zde též zachycen nepřímý průběh staré cesty na Brno a zároveň i projekt nové přímé císařské silnice. Ve stabilním katastru, kde je již rovná komunikace vystavěna, lze na základě parcel sledovat i původní průběh starší silnice, jež se shoduje se stavem na vojenském mapování. Místo šibenice je zakresleno v poloze jihovýchodně od křížení nové a staré cesty. Na parcelní mapě lze

37) 50.1960842 N, 15.8471694 E (přesnost 3), dnes katarální území Nový Hradec Králové.

38) Radek BLÁHA – Věra NĚMEČKOVÁ, *Správa města ve 14. a na počátku 15. století*, in: R. Bláha a kol., Hradec Králové, Praha 2017, s. 93–94; Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Správní vývoj města*, in: Tamtéž, s. 202–207; Jana VOJTÍŠKOVÁ – Petr POLEHLA, *Struktura kancelářské městské činnosti*, in: Tamtéž, s. 223–229; Jana VOJTÍŠKOVÁ – Petr POLEHLA, *Správní vývoj města a jeho proměny*, in: Tamtéž, s. 282–290. Zde odkazy na další literaturu.

i vyčíst průběh vodoteče plynoucí od rybníku Plachta, která se nacházela v blízkosti popraviště. Vzhledem k tomu, že tento prostor změnil v průběhu 20. století zcela svůj charakter (postupně zřízeno vojenské cvičiště, výrobní a skladovací objekty), nelze šibenici lokalizovat jinak než obecně. Objekt se nacházel východně od současné silnice Brněnská, přibližně v okolí křížení s ulicí Mrštíkovou. Ludvík Domečka zmiňuje ve 20. letech minulého století přítomnost vrby, která měla stát na místě šibenice a dále kámen na protějším poli přes silnici, kde měli být pochováváni popravení.³⁹⁾ Ačkoliv byla šibenice zrušena již v roce 1788, jako místo poprav příležitostně sloužilo dále. Poslední známá exekuce zde proběhla roku 1841.⁴⁰⁾



Obr. 7: Hradec Králové. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

39) Ludvík DOMEČKA – František Ladislav SÁL, *Královéhradecko*, 1. díl, 1. část, Místopis soudního okresu královéhradeckého, Hradec Králové 1928, s. 48.

40) Tamtéž, s. 51.



Obr. 8: Hradec Králové. Detail šibenice z díla *Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie* (@ Vojenský historický ústav Praha).

Chlumec nad Cidlinou, okr. Hradec Králové (obr. 9)⁴¹⁾

O charakteru hrdelního soudnictví poddanského města Chlumce mezi lety 1562–1671 jsme podrobně zpraveni díky dochovaným smolným knihám, které byly v nedávné době celkově vyhodnoceny.⁴²⁾ Dochovala se tak například informace, že katovna se nacházela za městem při silnici k Žiželicím, šatlava se nacházela na radnici, kde se mimo jiné uskutečňoval i výslech provinilců. Mučírna byla naopak umístěna ve sklepě.⁴³⁾ Město disponovalo kromě šibenice i dalším popravištěm, kde se uskutečňovala poprava stětím. Na sklonku 16. století bylo ve městě stětí častější formou exekuce než smrt provazem, i když ji zločinec zasluhoval a měl stanovenou v rozsudku. Jednalo se o opatření městské rady proti krádežím oděvů a částí těl oběšených.⁴⁴⁾ V roce 1603 pak například proběhla exekuce stětím z důvodu momentální absence šibenice. Na prvním vojenském mapování je třípilířová zděná šibenice (typ 4) umístěna východně od cesty vedoucí k Nopolisům. Jedná se o návrší, které dnes nese název Židovský kopec a které je z prostoru města dobře viditelné. Dnešní průběh cesty se však liší od situace zachycené na

41) 50.1706778 N, 15.4657444 E (přesnost 1).

42) J. FRANCEK, *Smolná kniha města Chlumce nad Cidlinou*.

43) Tamtéž, s. 32.

44) Tamtéž, s. 131.

prvním vojenském mapování. Již na druhém vojenském mapování je cesta (dnešní ulice Kozelkova) vycházející ze severozápadního cípu Chlumce vedena po hrázi Starochlumeckého rybníka (nikoliv tedy mezi Starochlumeckým rybníkem a rybníkem Jordán, jak je tomu na josefském mapování), dále tato cesta dnes vede přímějí a netvoří tak mírný oblouk východním směrem, který se přibližoval k popravšti. Původní vedení cesty je dodnes



Obr. 9: Chlumec nad Cidlinou. A) poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) prostor šibenice na indikační skice stabilního katastru. Zvýrazněn symbol Graphischer Punkt. Jak cesta, tak parcela 1112 v majetku města (@ Národní archiv).

dobře patrné jako mírná deprese na LIDARových snímcích. Důležité však je, že se původní vedení cesty odrazilo v parcelaci zaznamenané ve stabilním katastru. Na těchto pozemkových mapách je pak zaznamenána i obecní cesta k popravisti. Na přilehlé a rovněž obecní polní parcele (všechny ostatní pozemky již mají jiné vlastníky) je pak umístěn symbol pro *Graphischer Punkt*. Je tak pravděpodobné, že prostor šibenice (či její podezdívka) posloužil jako místo bodového pole při mapování.⁴⁵⁾ Jako zajímavost lze uvést, že jak cesta, tak polní parcela (par. č. 1111/18) dodnes patří městu Chlumec.

Jaroměř, okr. Náchod (obr. 10)⁴⁶⁾

Ačkoliv nebyla jaroměřská šibenice zachycena na prvním vojenském mapování, můžeme pro lokalizaci tohoto popravistišťa využít mapové zdroje věnující se válečným událostem roku 1778. V pamětech prince Kazimíra Sasko-Těšínského je zachycena vpravo od cesty na sever z Jaroměře, tedy směrem k České Skalici a Náchodu. Do podobných míst ji zakreslil i Carl von Schmettau. V rakouské mapě má šibenice podobu třípilířové konstrukce s kamennou základnou (typ 6). V pruské mapě je šibenice rovněž třípilířová, ovšem bez kamenné základny. O vzhledu jaroměřského popravistišťa na počátku 16. století vypovídá rovněž veduta města z tzv. Würzburgského alba.⁴⁷⁾ Jaroměř je zde zakreslena z pohledu od severovýchodu, díky čemuž se šibenice dostala vůči městu do popředí a není skryta za zástavbou.⁴⁸⁾ Zakreslena je zde kromě třípilířové šibenice s kamennou základnou i jednoduchá kolenová šibenice a lámací kolo. Všechna vyobrazení se také shodují v umístění na vyvýšeném místě nad břehem řeky Úpy. Nelze se tak ztotožnit s J. Kuběnkou, který šibenici lokalizuje do míst parcelních čísel č. 2821, 2817 a 2816, tedy prostoru, který se nachází v údolí Úpy.⁴⁹⁾ Bohužel menší detailnost obou map z války o bavorské dědictví neumožní konkrétní lokalizaci. Obě díla se shodují v tom, že šibenice se nacházela až severovýchodně od postavení rakouských vojsk a systému polních opevnění. Vzhledem k tomu, že je linie těchto opevnění zakreslena ještě na katastrálních mapách, je zřejmé, že se

45) Stejný symbol je zakreslen i na místě šibenice v Hořicích v Podkrkonoší.

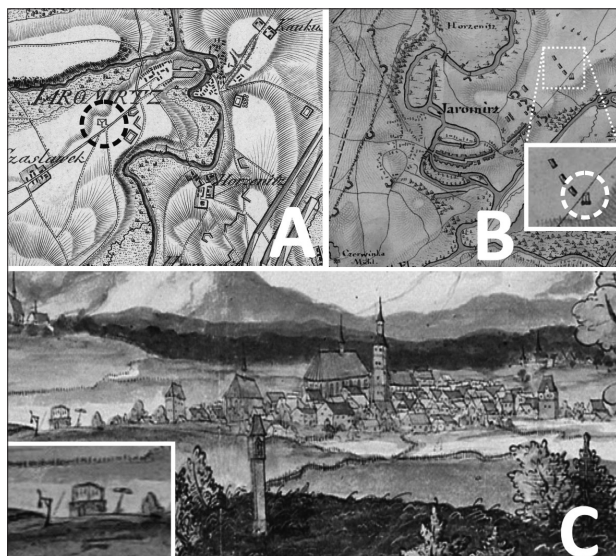
46) 50.3665703 N, 15.9388044 E (přesnost 3).

47) Dostupné z URL: <http://www.ottheinrich.info/>, [cit. 27. 12. 2017].

48) K zobrazení Jaroměře ve würzburgském albu viz: Martin JEŽEK, *Česká města na foliích würzburgského alba (I. část)*, Průzkumy památek 3, 1996, č. 2, s. 35–50.

49) JAN KUBĚNKA, *Pomístní jména v Jaroměři*, in: Vladimír Wolf (ed.), *Minulost Jaroměře: sborník příspěvků k dějinám města*, 1. svazek, Jaroměř 1968, s. 135–171, zde s. 153.

šibenice nacházela až za meandrem Úpy. V mapě Carla von Schmettau je šibenice umístěna při spojení náchodské silnice s cestou vedoucí ze severu od Běluně. Vzhledem k morfologii terénu se tak nabízí umístit popraviště do prostoru výbežku do údolí Úpy, do míst, kde se dnes nachází chatová zastavba (V Hruštičkách). V umístění k hraně údolí se shodují rakouská i pruská mapa. V těchto místech je šibenice zakreslena i na plánu Jaroměře a Plesu z roku 1764, který je uložen v Městském muzeu v Jaroměři.⁵⁰ Na polích pod tímto místem při řece se dodnes dochoval pomístní název Spravedlnost.



Obr. 10: Jaroměř. A) poloha šibenice na mapě Carla von Schmettau (@ Národní knihovna České republiky); B) detail šibenice z díla *Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie* (@ Vojenský historický ústav Praha); C) výřez detailu šibenice z veduty města z tzv. Würzburgského alba (© Universitätsbibliothek Würzburg).

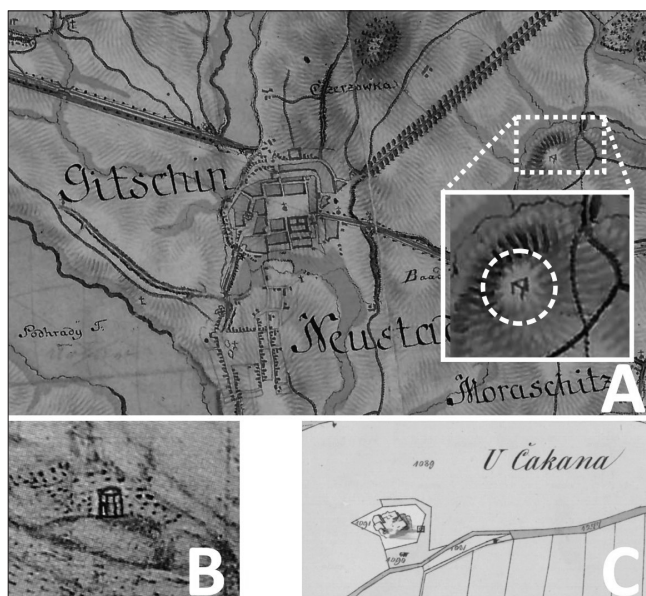
Jičín, okr. Jičín (obr. 11)⁵¹

Poddanské město Jičín disponovalo hrdelním právem již v době předhusitské. Mezi písemné prameny, ze kterých můžeme získávat informace o kriminalitě na Jičínsku, patří kniha zápisná z let 1553–1596 a knihy svědomí

50) Za upozornění děkujeme Mgr. Petru Hejhalovi, Ph.D.

51) 50.4379889 N, 15.3737778 E (přesnost 1).

z let 1576–1808.⁵²⁾ Šibenice se nacházela na výrazném návrší východně od města, které dodnes nese název Šibeňák. Z pomístních jmen je možno dále zmínit názvy Pod Šibeňákem, Šibeňák (severně položený rybník) a U Čakana. Na prvním vojenském mapování je popraviště tvořené třemi vyzděnými pilíři (typ 4) umístěno na samý vršek kopce. Na stejném místě jej zaznamenává i kresba města Jičina od J. Sikory z roku 1756, kde však má šibenice kamennou podezdívku a čtyři sloupy.⁵³⁾ Podle pozemkových map 19. století byl na parcele, která je v majetku města a jež je situována na vršek kopce, provozován kamenolom. Je tak pravděpodobné, že případné pozůstatky popraviště byly zničeny během těžby. Toto místo se rovněž stalo po roce 2006 místem deponie ornice vzniklé při budování blízké vilové čtvrti.⁵⁴⁾



Obr. 11: Jičín. A) poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) detail šibenice na kresbě J. Sikory z roku 1756; C) prostor šibenice na císařském povinném otisku map stabilního katastru (@ Národní archiv).

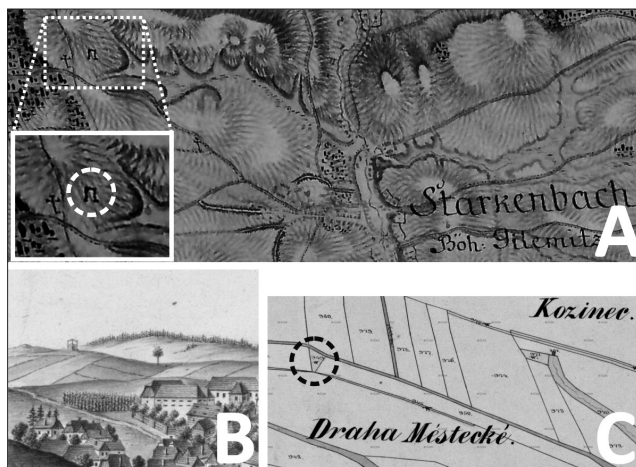
52) J. FRANCEK, *Zločin a trest na Jičínsku v 16.–18. století*, s. 30; TÝŽ, *Dějiny Jičina*, Praha 2010, s. 78.

53) Eva SEMOTANOVÁ – Eva CHODĚJOVSKÁ, *Historický atlas měst České republiky*, svazek 18. Jičín, Praha 2008, zde mapový list č. 33, obr. 63.

54) Rozsah je patrný na archívním leteckém mapování z let 2003–2012.

Jilemnice, okr. Semily (obr. 12)⁵⁵⁾

Šibenice stávala na východním svahu vrchu Kozinec, který se nachází severozápadně od Jilemnice. Na josefském mapování je zobrazena jako jednoduchá dřevěná stavba tvořená pouze dvěma kůly (typ 3). Přesnou pozici lze díky řadě orientačních bodů poměrně dobře určit. Jedním z nich je například kaple sv. Izidora, dále pak vrchol Kozince či kříž umístěný na křižovatce cest západně od popraviště.⁵⁶⁾ Všechny tyto polohy totiž zaznamenává i druhé vojenské mapování a katastrální mapy 19. století. Naši pozornost si pak zaslouží polní parcela umístěná podél cesty a ukončená nepravidelným lichoběžníkovým neobdělávaným pozemkem (parc. č. 949).⁵⁷⁾ Všechny uvedené parcely jsou na stabilním katastru ještě majetkem města Jilemnice na rozdíl od všech okolních. K roku 1780 byla dřevěná šibenice nahrazena kamennou, nedlouho poté však byla roku 1795 zbořena.⁵⁸⁾ Tuto stavbu, tvořenou zděným podstavcem a pilíři, zachycuje veduta J. Venuta z roku 1786.



Obr. 12: Jilemnice. A) poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) detail šibenice na kresbě J. Venuta z roku 1786 (© Österreichische Nationalbibliothek); C) prostor šibenice na císařském povinném otisku map stabilního katastru. Zvýrazněna parcela v majetku města (@ Národní archiv).

55) 50.6161097 N, 15.4877339 E (přesnost 1)

56) V roce 2010 byl tento renovovaný kříž znovu postaven, tentokrátě však blíže k Jilemnici. Zde bylo zhotoveno zastavení *Kříž u popraviště*, které je součástí naučné stezky *Jilemnice známá neznámá*.

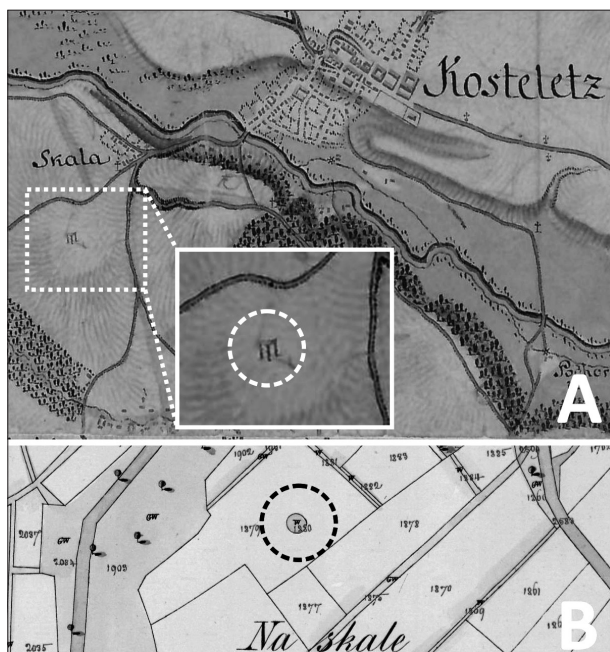
57) Dnes zčásti parcela č. 1774/1, která je stále v držení města.

58) Jan LUŠTINEC, *Jilemnice, Historická zastavení*, Jilemnice 2000, s. 184.

Naopak stavbu shodnou s vyobrazením na josefském mapování zachycuje Grauparova mapa harrachovského panství z roku 1765.⁵⁹⁾

Kostelec nad Orlicí, okr. Rychnov nad Kněžnou (obr. 13)⁶⁰⁾

Pro výkon hrdelního práva v Kostelci disponujeme doklady korespondence s pražským apelačním soudem, jež je uložena v městském archivu.⁶¹⁾ Sama šibenice je na prvním vojenském mapování zobrazena jako zděná a třípilířová konstrukce (typ 4). Její poloha se nacházela jihozápadně od města za tokem Divoké Orlice na mírném návrší, které stoupá od řeky jižním směrem.



Obr. 13: Kostelec nad Orlicí. A) poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) prostor šibenice na císařském povinném otisku map stabilního katastru. Zvýrazněna parcela v majetku města (@ Národní archiv).

59) Aleš VALENTA, *Grauparova mapa velkostatku Jilemnice*, Vrchlabí 2016, s. 135 (zde je v reprintu zobrazena sekce 8 Grauparovy mapy, šibenice se nachází západně od pramene u kaple sv. Izidora označené symbolem 2).

60) 50.1159944 N, 16.1963003 E (přesnost 1).

61) Aleš VALENTA, *Od Grambů ke Kinským. Kostelec nad Orlicí v zrcadle času*, sv. 1, Kostelec nad Orlicí 2016, s. 364–373, zde s. 373.

V josefském mapování je umístěna mezi cestami, které vedly na Kosteleckou Lhotku a Čermnou (dnešní ulice Chaloupkova a Kozyzova). Tento prostor se tehdy i dnes označoval pomístním názvem Na Skále. Jelikož se zde příměstská zástavba v průběhu 19. a 20. století výrazně rozšířila, je okolí popraviště značně pozměněno. Jedna z ulic dodnes nese název Na Spravedlnosti. Na pozemkových mapách 19. století si pozornost zaslouží pravidelný kruhový pozemek (louka) uprostřed polní parcely. Svým umístěním není v rozporu s polohou šibenice na návrší podle prvního vojenského mapování. Vzhledem k výstavbě bychom ji dnes mohli lokalizovat do zahrad domů čp. 1258–1256 v ulici Na Vrbině, jež je kolmá na již zmíněnou ulici Na Spravedlnosti.

Letohrad, okr. Ústí nad Orlicí (obr. 14)⁶²⁾

Šibenice, kde se vykonávaly exekuce vynesené letohradským soudem, se nacházela při cestě mezi Kyšperkem (původní název města) a Písečnou. Samotný Letohrad sice nebyl z prostoru popraviště dohledný, tato poloha však byla dobře viditelná ze silnice spojující Žamberk s Letohradem. Šibenice je na josefském mapování znázorněna jako dřevná stavba tvořená dvěma sloupy (typ 3). Pro identifikaci místa je důležitá poloha šibenice umístěné jižně od cesty Letohrad–Písečná, kterou kříží komunikace Lukavice–Červená (severně od šibenice) a Dlouhoňovice–Červená (jižně od šibenice). Ačkoliv se jedná o prostor, kde se stýkají tři katastrální území, lze na mapách stabilního katastru a druhém vojenském mapování jednotlivé komponenty identifikovat. Parcela č. 691 položená mezi tyto tři komunikace náležela ještě v 19. století vrchnosti, její část byla poškozena opukovým lomem, zbylá plocha je dnes zemědělsky využívána.

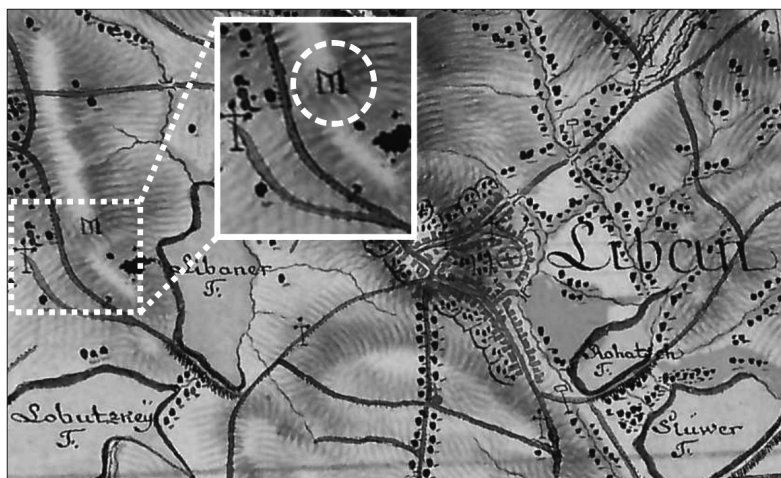


Obr. 14: Letohrad. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

62) 50.0445964 N, 16.4691061 E (přesnost 2).

Libáň, okr. Jičín (obr. 15)⁶³⁾

Libáňské hrdelní právo, jehož rozsudky rovněž potvrzoval apelační soud, se vztahovalo na obce panství starohradského a panství velišského.⁶⁴⁾ Město k exekucím využívalo šibenice a stínadla. Ještě dnes se nazývá U Stínadel místo při úseku cesty vedoucí z Libáně směrem do Psiníc (Lindnerova ulice). Místo šibenice se nacházelo na výrazném hřbetu s vrcholem Cikán západně od města. Na josefském mapování je zakreslena jako třísloupová dřevěná konstrukce. V. Fejfar uvádí, že poslední cesta odsouzců směřovala z Lindnerovy ulice do ulice Smutné, a odtud dále polní cestou po hrázi dnes již neexistujícího libáňského rybníka až na návrší se šibenicí.⁶⁵⁾ Na pozemkových mapách lze tuto trasu sledovat, včetně v současnosti zaniklé polní komunikace, jež vede k parcele č. 1279/31, která je dodnes v držení města. Právě na vrcholové části této parcely lze předpokládat polohu šibenice. Doposud tento prostor nese pomístní název Šibeniční vrh.



Obr. 15: Libáň. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

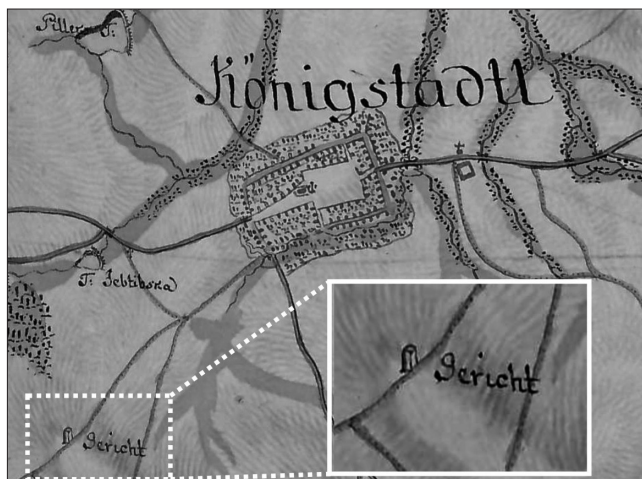
63) 50.3733858 N, 15.2016919 E (přesnost 2).

64) Václav FEJFAR, „U stínadel“ v Libáni, *Náš domov* 1–2, 1925–1927, s. 50–51; Ladislav LUKÁŠ, *Libáňské hrdelní právo*, *Náš domov* 3, 1928, s. 123–124; Jindřich FRANCEK, *Hříšní lidé města Libáně*, *Noviny Jičinska* 25, 1993, s. 3; Karol BÍLEK, *Malé dějiny Libáňska*, Libáň 2005, s. 64–65.

65) V. FEJFAR, „U stínadel“ v Libáni, s. 51.

Městec Králové, okr. Nymburk (obr. 16)⁶⁶⁾

Na josefském mapování je šibenice znázorněna jako dřevěná čtyřsloupová stavba. Umístěna byla jihozápadně při cestě do Opočnice, která se dále napojovala na hlavní komunikaci mezi Hradcem Králové a Prahou. Přesněji byla položena na vrchu protáhlého návrší, které se zvedá a zároveň uzavírá intravilán Městce Králové od západu. Díky konfiguraci terénu a vedení polních cest lze původní prostor popraviště přibližně určit. Na současných mapách nese okolí název Na Spravedlnosti. Polnosti, na které lze stavbu šibenice lokalizovat, byly ještě v 19. století v majetku Městce.



Obr. 16: Městec Králové. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

Náchod, okr. Náchod (obr. 17)⁶⁷⁾

První nepřímé zmínky o zdejším hrdelním právu pocházejí až z roku 1448, kdy je v městské knize, založené roku 1442 Janem Koldou ze Žampachu, poprvé zmíněna šibenice.⁶⁸⁾ Poznání zločinnosti v 16. století napomáhá dochovaná smolná kniha z let 1513–1598.⁶⁹⁾ Náchodská šibenice není již

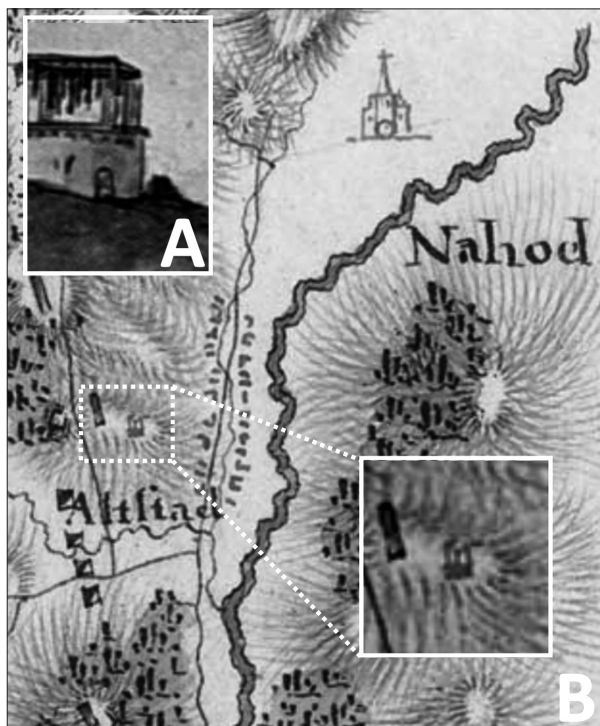
66) 50.1975847 N, 15.2777847 E (přesnost 2).

67) 50.4073511 N, 16.1491378 E (přesnost 3).

68) Jan ČÍŽEK, *Hrdelní soudnictví města Náchoda v 16. století*, Stopami dějin Náchodska 4, 1998, s. 9–52, zde s. 10.

69) Petr ŠMÍD, *Hrdelní soudnictví, kriminalita a každodenní život na panství Náchod a v královském městě Nymburce v letech 1513–1620*, Diplomová práce, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta UK, Praha 2011, s. 32–33.

na prvním vojenském mapování zakreslena, nicméně je zachycena na plánu ilustrující pohyby vojsk v pamětech prince Kazimíra Sasko-Těšínského, kde má podobu zděné čtyřpilířové stavby umístěné na podstavci (typ 6). Bohužel je zakreslení krajiny pouze schematické. Díky poloze vůči redutě, která je zaznamenána i na josefském mapování, lze alespoň určit, že byla umístěna na protáhlý výběžek s nejvyšším bodem Homolka, který se nachází jižně od města. Náchodská šibenice byla podobně jako jaroměřská zobrazena na vedutě města v tzv. Würzburgském albu.⁷⁰⁾ Dynamika reliéfu krajiny je zde však nadsazená. V zobrazení vzhledu popravistiště se oba zdroje shodují. V písemných pramenech máme doloženo, že dřevěná šibenice byla v roce



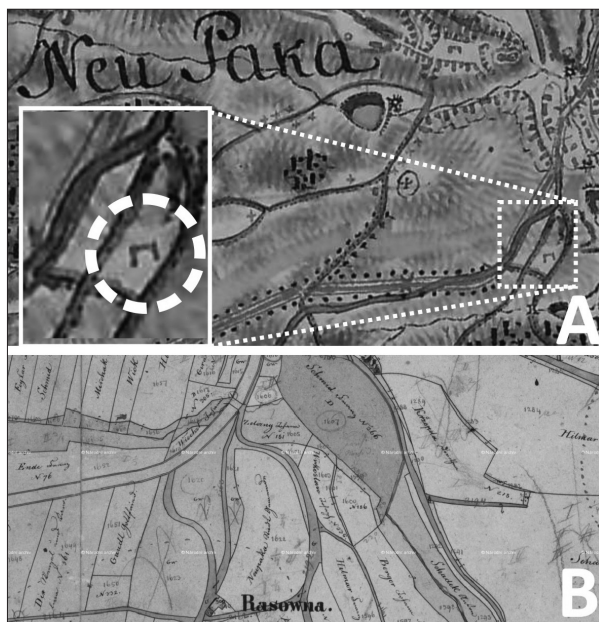
Obr. 17: Náchod. A) výřez detailu šibenice z veduty města z tzv. Würzburgského alba (© Universitätsbibliothek Würzburg); B) detail šibenice z díla *Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie* (@ Vojenský historický ústav Praha).

70) Dostupné z URL: <http://www.ottheinrich.info/>, [cit. 27. 12. 2017].

1531 nahrazena kamennou.⁷¹⁾ Badatelé jako původní místo šibenice uvádějí prostor nové obřadní síně, tedy prostranství blízko železniční trati, na kterou odkazují ve svých textech i J. K. Hraše a F. V. Kodyma, kteří zmiňují i údajné kamenné zbytky šibenice (tehdy u železničního strážního domu č. 34).⁷²⁾

Nová Paka, okr. Jičín (obr. 18)⁷³⁾

Šibenice v Nové Pace je na prvním vojenském mapování zaznamenána v prostoru jižně od náměstí mezi cestami vedoucí na Štikov a Jičín. Zpodobněna je jako zděná dvoupilířová stavba (typ 3). Cesty zachycené na josefském mapování a tvořící okolo popraviště oblouk elipsovitého tvaru lze dobře ztotožnit se situací zaznamenanou na pozemkových mapách 19. století. Východně od popraviště se nacházel rybník, který společně s potůčkem bý-



Obr. 18: Nová Paka. A) poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) prostor šibenice na indikační skice stabilního katastru (@ Národní archiv).

71) Jan Karel HRAŠE, *Dějiny Náchoda*, I, Náchod 1895, s. 329.

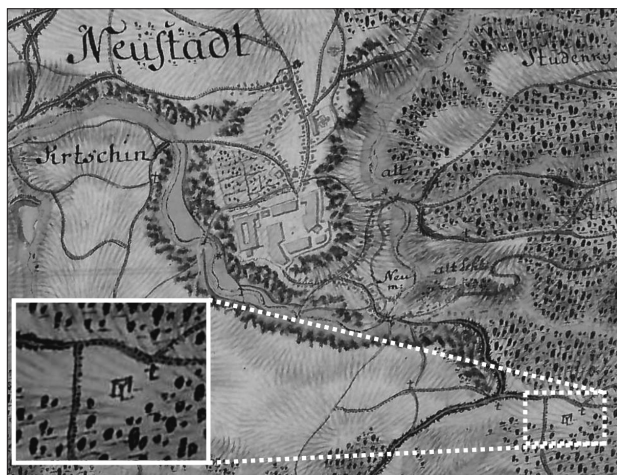
72) J. K. HRAŠE, *Dějiny Náchoda*, I, s. 328–329; František Václav KODYMA, *Justice v městech našich v minulosti*, Hradecký kraj 2, 1905, č. 4, s. 55–57; J. ČÍZEK, *Hrdelní soudnictví města Náchoda*, s. 41.

73) 50.4873244 N, 15.5206372 E (přesnost 2).

val nazýván „šibeniční“.⁷⁴⁾ Na katastrální mapě je doložen i pomístní název Rasowna, zapsaný jižně od prostoru šibenice. V polovině 18. století mělo podle J. Berana dojít k přestavbě šibenice, která do té doby byla dřevěná.⁷⁵⁾ Tato část Nové Paky prošla během 19. a 20. století razantní proměnou, kterou započala stavba železnice, kvůli které byl zrušen rybník. Blízkost dráhy pak s sebou přinesla i stavbu dalších budov, z nichž některé patrně zasáhly prostor popravistiště. Zcela určitě pak byl zbytek lokality zastavěn v druhé polovině 20. století. Cesty vymezující a kdysi obcházející prostor popravistiště od jihu se dodnes dochovaly pouze jako slepé ulice Heřmanická a Husitská.

Nové Město nad Metují, okr. Náchod (obr. 19)⁷⁶⁾

Šibenice se nacházela u spojení cest vedoucích od Dobrušky a obce Zákraví dále na Nové Město. Tento prostor je oproti městu vyvýšen a je dobře viditelný i ze směru od Dobrušky. Podle prvního vojenského mapování se jednalo o dřevěnou tríslooupovou stavu (typ 4). Křížení cest zaznamenané na josefském mapování lze dobře promítnout do katastrálních map, pouze v případě prvního vojenského mapování je zobrazená situace poněkud špatně orientována, tudíž by bylo možné na první pohled zaměnit silnice



Obr. 19: Nové Město nad Metují. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

74) Josef BERAN, *Paměti města Nové Paky*, Praha 1871, s. 45.

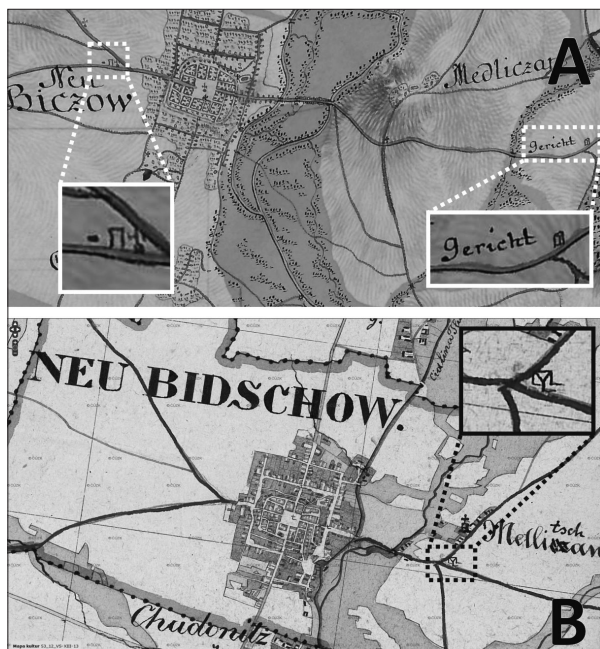
75) Tamtéž.

76) 50.3371678 N, 16.1683122 E (přesnost 2).

vedoucí do Zákřaví. Poblíž šibenice je zakreslen i kříž, který stál ještě v době vzniku druhého vojenského mapování. Dnes je prostor šibenice zemědělsky využíván (parc. č. 1368).

Nový Bydžov, okr. Hradec Králové (obr. 20)⁷⁷⁾

Podle prvního vojenského mapování stávala šibenice východně od města za mostem překonávajícím Králický potok. Je vyobrazena jako dřevěná třísloupová stavba (typ 4) doplněná na mapě popisem *Gericht*. Od druhé poloviny 18. století, kdy probíhalo josefské mapování, se krajina v okolí Králického potoka příliš nezměnila a zachovala si téměř identický ráz, včetně polní odbočky na Venturku, naproti které se šibenice nacházela. Místo je dnes zemědělsky využíváno a ani katastrální mapy 19. století neumožňují bližší lokalizaci. Dodnes se dochoval pomístní název U Šibenického mostu, který se



Obr. 20: Nový Bydžov. A) poloha šibenic na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) poloha východní šibenice mapě kultur stabilního katastru (@ Národní archiv).

77) 50.2386242 N, 15.5239572 E, nebo 50.2401014 N, 15.5064064 E (obojí přesnost 3); 50.2418203 N, 15.4824222 E (přesnost 3).

nachází při cestě na Bydžov. V mapě kultur stabilního katastru (1834–1844) je pak tato šibenice zakreslena blíže k městu již při křižovatce na Metličany. Buď je tedy jedno z mapování mylné, nebo mohlo dojít k přenesení šibenice blíže k městu po obnově hrdelních rozsudků. Na západní straně města je na prvním vojenském mapování zakreslen mezi dvěma sbíhajícími se silnicemi ještě jeden symbol připomínající dřevěnou dvousloupovou šibenici. Stavba by se nacházela při cestě na Prahu a obě komunikace lze ztotožnit s dnešními ulicemi Jana Maláta a V Aleji. Na toto druhé bydžovské popravistiště odkazuje i západně položený pomístní název U Stínadel a údajně i socha sv. Salvátora mundi dnes umístěná v areálu nemocnice.

Poděbrady, okr. Poděbrady (obr. 21)⁷⁸⁾

Poděbradská šibenice stála západně od města na levém labském břehu. Na josefském mapování je zakreslena jako dřevěná třísloupová stavba. Šibenice byla umístěna při cestě spojující Přední Lhotu a Chvalovice a dále vedoucí ke královskému městu Nymburku. Tento prostor byl dobře viditelný jak ze samotných Poděbrad, tak ze silnice pokračující na Sadskou a Prahu. Uvedená cesta vedoucí na Nymburk dostala mezi prvním a druhým vojenským mapováním změny, neboť byla narovnána. Pro řešení přesnější polohy poděbradské šibenice je důležité sledovat tři polohopisné body. Prvním je dnes zaniklá polní cesta mezi Hořáteví a Polabcem, která vede jižně od popravistiště (její trasa lze rekonstruovat díky parcelaci). Druhým je přemostění bezejmenné vodoteče nymburskou silnicí cestou severně od šibenice, které je přítomné na prvním i druhém vojenském mapování. Nejdůležitější je pak zakreslení



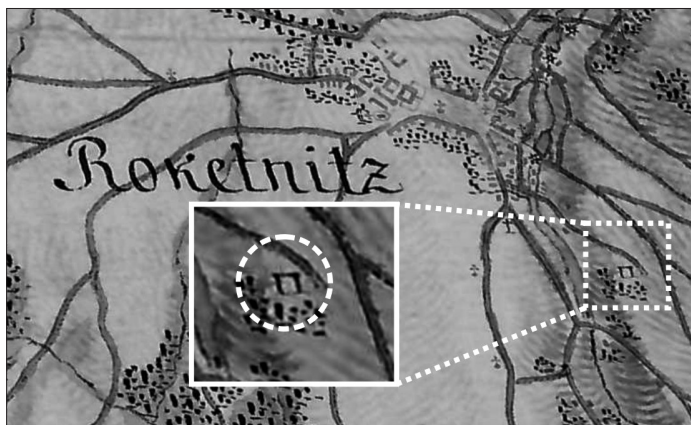
Obr. 21: Poděbrady. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

78) 50.1446428 N, 15.0929853 E (přesnost 2), dnes katarální území Polabec.

šibenice na závěr terénní hrany esovitého tvaru. Tento útvar je jedním ze zaniklých ramen původního řečiště řeky Labe, které je dodnes ve shodné podobě dobře patrné na výškopisném modelu ČR (DMR 5G). Poloha šibenice se na katastrálních mapách 19. století již výrazně neprojevuje, předpokládaný prostor nese název Na Homolce, středem vede parcela v držení obce.

Rokytnice v Orlických horách, okr. Rychnov nad Kněžnou (obr. 22)⁷⁹⁾

První zmínka o šibenici v tomto poddanském městě se váže k roku 1693, kdy apelační soud v Praze povolil zřídit novou šibenici.⁸⁰⁾ Město tedy hrdelní jurisdikci pravděpodobně vykonávalo ještě před tímto datem. V úvahu připadá rok 1651, kdy Otto Nostic udělil městu řadu privilegií. Další zpráva o obnově šibenice a pranýře pochází z roku 1753.⁸¹⁾ Josefské mapování zpodobňuje popraviště jako dřevěnou stavbu tvořenou dvěma



Obr. 22: Rokytnice v Orlických horách. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

79) 50.1607278 N, 16.4707414 E (přesnost 2).

80) Miroslava ŠTĚPÁNKOVÁ, *K otázkám hrdelního práva Rokytnice v Orlických horách*, Orlické hory a Podorlicko 4, 1971, s. 173–176, zde s. 174; Eduard LANGER, *Aufriehung der neuen Justitz in Rokitnitz und das peinliche Halsgericht daselbst*, Materialien zur Geschichtsforschung im Adlergebirge I, 1897, s. 90–153, zde str. 95.

81) Kateřina DOLEŽALOVÁ, *Příčiny úmrtí v Rokytnici v Orlických horách ve světle matričních záznamů z let 1784–1812*, Bakalářská práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta UHK, Hradec Králové 2015, s. 20–21; Eduard LANGER, *Die Neu-Errichtung des Galgens und Prangers in Rokitnitz im Jahre 1753*, Deutsche Volkskunde aus dem östlichen Böhmen 12, 1912, s. 3–8.

sloupy (typ 3). Umístěna byla jihovýchodně od města nad levým břehem říčky Rokytenky při cestě na Kunvald. Toto návrší se v minulosti nazývalo Šibeniční vrch,⁸²⁾ nicméně na katastrálních mapách 19. století doloženo není. Situaci zachycenou na prvním vojenském mapování lze díky dvěma přemostěním říčky, mezi kterými se šibenice nachází, ztotožnit se stavem krajiny na mapách 19. století. V pozemkových mapách se pak patrně dochovala i cesta vedoucí k popravišti. V dnešní době však již není tento prostor zemědělsky využíván, nýbrž je zalesněn.

Rychnov nad Kněžnou, okr. Rychnov nad Kněžnou (obr. 23)⁸³⁾

I město Rychnov nad Kněžnou disponovalo právem hrdelním, jeho výkon však můžeme sledovat teprve od konce 16. století.⁸⁴⁾ Starší šibenice údajně stávala v poloze *Na Láni* při cestě na Solnici, v roce 1712 však byla přemístěna výše na vrchol kopce (dnes vrh Spravedlnost). Starou šibenici měl kat nařízeno odklidit a spálit.⁸⁵⁾ Poslední poprava byla vykonána roku 1752 na místním katu Kristiánu Zaškovi.⁸⁶⁾ Na výrazném návrší Spravedlnost položeném severozápadně od centra města při cestě vedoucí na Solnici byla šibenice zaznamenána i v prvním vojenském mapování. Popraviště bylo zbudováno z kamene a tvořily jej tři pilíře (typ 4). Poloha šibenice je dobře zachycena na katastrálních mapách 19. století, kde je zakreslena čtvercová neobdělávaná parcela,⁸⁷⁾ k níž vede slepá polní cesta odbočující ze silnice na Lipovku. Zaznamenán je pomístní název *u Sprawedlnosti*. Do dnešní doby se zde dochovala vyvýšená plošina, kterou můžeme s mírnou dávkou opatrnosti ztotožnit s polohou šibenice. V roce 2010 byla v těsné blízkosti tohoto útvaru dokončena výstavba centra hasičského záchranného sboru. Během archeologického dozoru stavby nebyly zachyceny pozitivní situace spojitelné s provozem popraviště.⁸⁸⁾ Dle leteckých snímků z rozmezí let 2003–2012 je patrné, že sem byla neohlášeně přemístěna zemina neznámého původu, čímž byla oválná plošina navýšena. Tomuto zjištění odpovídá

82) Tamtéž.

83) 50.1735314 N, 16.2651019 E (přesnost 1).

84) Antonín SVOBODA – Tomáš KOUŘIL, *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou 1928, s. 119; Václav MATOUŠ, *Staré hrdelní právo a tragédie v rychnovské katovně roku 1752*, Panorama 3, 1995, s. 63–67.

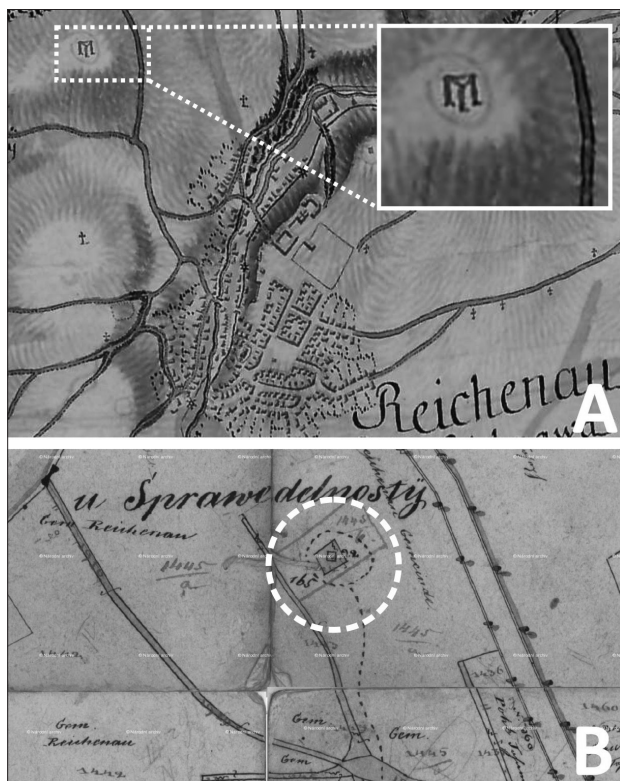
85) A. SVOBODA – T. KOURIL, *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*, s. 119.

86) V. MATOUŠ, *Staré hrdelní právo a tragédie v rychnovské katovně roku 1752*, s. 66.

87) Ve středu opět zakreslen symbol pro Graphischer Punkt podobně jako na jiných lokalitách.

88) Za informaci děkujeme archeoložce Muzea a galerie Orlických hor PhDr. Martině Bekové.

i terénní pozorování, neboť báze kmenů stromů rostoucích při západní straně plošiny jsou zhruba o jeden metr pod úroveň současného terénu.



Obr. 23: Rychnov nad Kněžnou. A) poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) prostor šibenice na indikační skice stabilního katastru. Zvýrazněn symbol Graphischer Punkt., tak parcela v majetku města (@ Národní archiv).

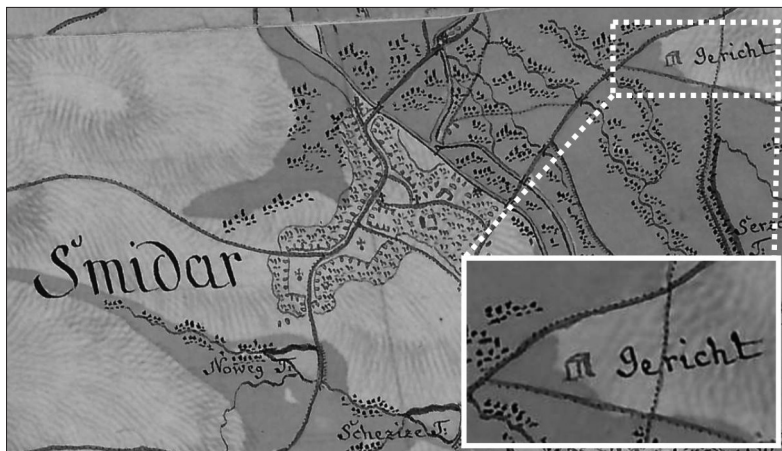
Smidary, okr. Hradec Králové (obr. 24)⁸⁹⁾

Smidary byly povýšeny na městečko roku 1562 Ferdinandem I. na žádost Sabiny Zilvárové z Vřesovic.⁹⁰⁾ Přepis smolné knihy města (1631–1769)

⁸⁹⁾ 50.2977353 N, 15.4956964 E (přesnost 3), dnes katarální území Loučná Hora.

⁹⁰⁾ Václav ŠRÁM, *Paměti městečka Smidar nad Cidlinou*, Hradec Králové 1904, s. 64.

učinil E. P. Lány.⁹¹⁾ Město Smidary si vydržovalo vlastní katy, kteří obývali katovnu stojící za městečkem u již neexistujícího Nového rybníka, který se nacházel jihozápadně od města. V. Šrám ji klade k čp. 160, s čímž lze souhlasit.⁹²⁾ Šibenice stávala severovýchodně od Smidar směrem k Loučné Hoře. Na prvním vojenském mapování je zakreslena jako dřevěná stavba tvořená čtyřmi sloupy (typ 5) mezi třemi cestami. Západní cesta slouží jako současná silnice spojující Smidary s Loučnou Horou. Jižní komunikace zanikla v souvislosti s výstavbou železnice a východní polní cesta dnes končí u nádraží. Její původní vedení lze však stále vidět v parcelách dnešních pozemků. Polohu šibenice tak lze pomocí tohoto mapového podkladu s jistotou klást za smidarskou železniční stanicí, neboť je zřetelné umístění nad hranici nivy řeky Javorky. Tato pozice byla vůči městu vyvýšená a byla dobře viditelná. Tuto polohu popisuje i V. Šrám, údajně se zde říkalo U Katova dubu.⁹³⁾ Nicméně dnes žádný pomístní název na bývalou polohu šibenice v mapách neodkazuje. Císařské otisky stabilního katastru zrovna tak neuchovaly pomístní název takového charakteru a pozemky za nádražím zahrnuté do katastru Loučné Hory se tak jako dnes nazývají Pod Bažantnicí.



Obr. 24: Smidary. Poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>).

91) Emil Pavel LÁNY, *Knihá černá jinak smolná města Smidar 1631–1769*, Liberec 1948.

92) V. ŠRÁM, *Paměti městečka Smidar nad Cidlinou*, s. 82.

93) Tamtéž.

Svoboda nad Úpou, okr. Trutnov (obr. 25)⁹⁴⁾

Polohu šibenice, která stála u poddanského města a je zaznamenaná pouze na mapě Carla von Schmettau, zachycující pohyby pruských vojsk během války o bavorské dědictví v roce 1778. Zakreslena je jako třísloupová stavba (typ 4). Vzhledem k nižší podrobnosti plánu ji lze pouze orientačně lokalizovat na výrazné návrší (609,8 m n. m.), které se nachází severně od komunikace spojující Svobodu a Jánské Lázně. V současné době se tomuto vrchu říká Muchomůrka, nicméně ještě v 18. století nesl označení Galgenberg.



Obr. 25: Svoboda nad Úpou. Poloha šibenice na mapě Carla von Schmettau (@ Národní knihovna České republiky).

Trutnov, okr Trutnov (obr. 26)⁹⁵⁾

V archivu města Trutnova se smolné knihy nedochovaly a až na výjimky nejsou známa ani jména katů či písařů. Částečné informace o zde trestaných hrdelním právem zaznamenal kronikář Simon Hüttel.⁹⁶⁾ Tentýž autor zmiňuje i stavbu trutnovské kamenné šibenice, ke které mělo dojít 11. října 1563. Základní kámen údajně položil purkmistr Marz Krebs. Stavba měla čtyři rohové pilíře a měla být hotova během devíti dnů.⁹⁷⁾ Po reorganizaci

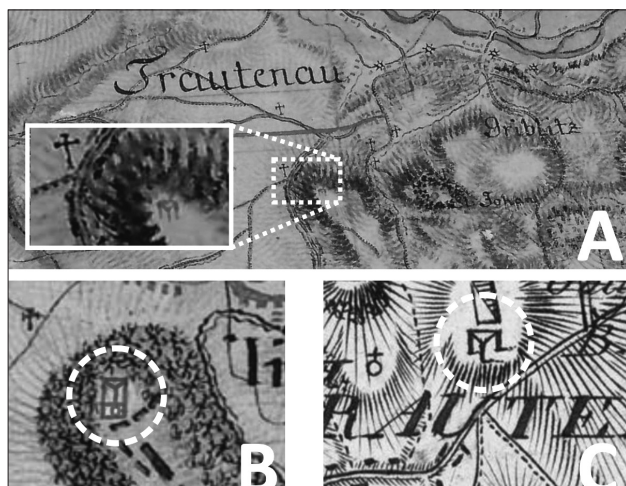
94) 50.6291842 N, 15.8103589 E (přesnost 3).

95) 50.5559250 N, 15.9061889 E (přesnost 3).

96) Luděk JIRÁSEK, *Právo a soudnictví v Trutnově: z dějin hrdelního soudnictví*, Krkonoše – Jizerské hory 7, 2003, s. 46–47, zde s. 46.

97) Tamtéž.

hrdelních soudů roku 1765 bylo město Trutnov mezi těmi, kterým hrdelní právo zůstalo, ovšem roku 1783 byla jeho hrdelní pravomoc přeložena do Hradce Králové.⁹⁸⁾ Trutnovská šibenice stála na výrazném vrchu, který se vypíná jihozápadně od města. V současnosti se toto návrší nazývá Šibeník. Díky jeho rozsáhlé viditelnosti máme popraviště zaznamenáno v několika kartografických pramenech. Na josefském mapování je zakresleno jako kamenná třípilířová stavba. Zrovna tak je znázorněna i na mapě Carla von Schmettau, zatímco v pamětech prince Kazimíra Sasko-Těšínského je třípilířová šibenice umístěna na zděný podstavec, v identické podobě ji známe i z veduty F. B. Wernera z doby kolem roku 1740. Na mapě Trutnova ze 40. let 18. století je dokonce zobrazena jen jako dvousloupová dřevěná stavba. V mladších vedutách města Trutnova je na místě popraviště umístěn kříž. Místo šibenice dostalo razantních změn v rámci budování pomníku generála L. Gablenze, který připomíná válečné události roku 1866.

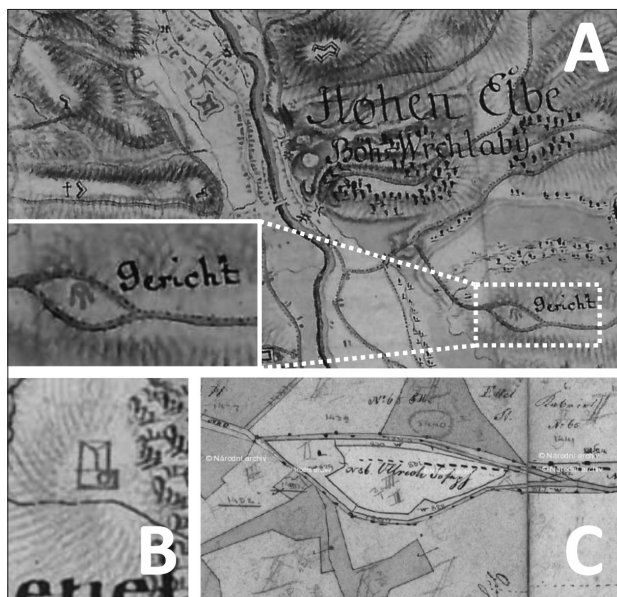


Obr. 26: Trutnov. A) poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) detail šibenice z díla *Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie* (@ Vojenský historický ústav Praha); C) poloha šibenice na mapě Carla von Schmettau (@ Národní knihovna České republiky).

98) Bohuslav ROUČKA, *Poznámky k mapě hrdelních soudů v Čechách v první a druhé polovině 18. století*, *Právněhistorické studie* 3, 1957, s. 115–135, zde s. 130.

Vrchlabí, okr. Trutnov (obr. 27)⁹⁹⁾

Vrchlabí bylo povýšeno na město roku 1533 na žádost majitele panství Kryštofa z Gendorfu. S ním získalo i udělení soudní pravomoci včetně hrdelního práva.¹⁰⁰⁾ Mezi dochované písemné prameny můžeme řadit knihy protokolů, které obsahují zkrácené zápisy ze zasedání rady. První pochází z let 1655–1783, druhá navazující z let 1784–1790.¹⁰¹⁾ Pakliže zhodnotíme kartografické prameny, dospějeme jednoznačně k závěru, že polohu šibenice nemůžeme klást do bezprostřední blízkosti pomístního názvu Šibeniční vrch (498 m n. m.) nacházejícího se východně od centra města, ani k ještě východněji se vypínajícímu návrší Na Šibenicích (495 m n. m.).



Obr. 27: Vrchlabí. A) poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) detail šibenice z díla *Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie* (@ Vojenský historický ústav Praha); C) prostor šibenice na indikační skice stabilního katastru.

Popraviště se nacházelo v místech rozdělení komunikace (@ Národní archiv).

99) 50.6186036 N, 15.6266919 E (přesnost 2).

100) Lenka ŠORMOVÁ, *Právo a soudnictví ve Vrchlabí: Z dějin hrdelního soudnictví*, Krkonoše – Jizerské hory, 2003, č. 9, s. 46–47, zde s. 46.

101) Tamtéž.

Kopec Šibeniční vrch na polohu šibenice sice pravdivě odkazuje, stávala však na jeho západním úpatí mnohem blíže k Vrchlabí. Na prvním vojenském mapování je zřetelné, že popraviště tvořené čtyřmi vyzděnými pilíři (typ 5) stávalo západně od Vrchlabského rybníku (hráz je výrazně zakreslena) v blízkosti meandrujícího Vápenického potoka. Cesta vedoucí z města obcházela popraviště z obou stran a posléze se opět spojila do jedné komunikace vedoucí směrem na Lánov. Toto nezvyklé rozdělení a opětovné sjednocení je zachyceno i na druhém vojenském mapování a pozemkových mapách 19. století. Jižnější komunikace dodnes plní svůj účel jako ulice Vápenická. Elipsovitého prostoru vytvořeného rozvětvením polní cesty je dnes zcela změněn zástavbou rodinných domů. Roku 1733 město úspěšně požádalo apelační soud o povolení vybudovat pod šibenici kamenný podstavec kvůli klimatickým podmínkám a také o přestěhování pranýře na místo před radnicí.¹⁰²⁾ Toto svolení jí bylo uděleno. Jako třípilířová stavba na podstavci je zakreslena i v mapových listech paměti prince Kazimíra Sasko-Těšínského.

Žacléř, okr. Trutnov (obr. 28)¹⁰³⁾

Z písemných pramenů, ze kterých můžeme čerpat informace o hrdelním soudu města Žacléře, lze jmenovat kroniku Simona Hüttela, jehož některé zápisy se města týkají. Mezi další prameny patří gruntovní knihy, které zachycovaly majetkoprávní vztahy v obci.¹⁰⁴⁾ Pokud došlo k soudnímu sporu, sepisovaly se soudní protokoly, které se dochovaly z let 1707–1864 a až na několik výjimek obsahují žaloby, ve kterých převažují narovnání.¹⁰⁵⁾ Kolem poloviny 18. století městská rada do protokolů zapisovala i vyšetřování hrdelních zločinů. Nechyběla zde ani korespondence s apelačním soudem. Šibenice v Žacléři stávala na návrší nacházejícím se východně od města, kde se dodnes zachoval pomístní název Na Popravišti. Podle prvního vojenského mapování se jednalo o kamennou terasovou konstrukci se čtyřmi pilíři (typ 7), v jejíž blízkosti jsou na mapovém listu zachycena i polní opevnění z války o bavorské dědictví. Kolem vrcholu, kde popraviště stávalo, vedou dvě cesty, jedna směrem do sousedního Křenova.

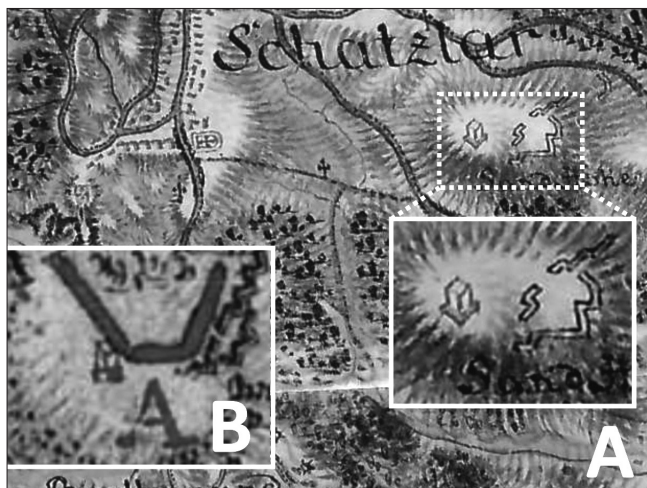
102) L. ŠORMOVÁ, *Právo a soudnictví ve Vrchlabí: Z dějin hrdelního soudnictví*, s. 47.

103) 50.6518069 N, 15.9203447 E (přesnost 3).

104) Roman REIL – Lenka ŠORMOVÁ, *Soudnictví v Pilnikově a Žacléři: Z dějin hrdelního soudnictví*, Krkonoše – Jizerské hory, 2003, č. 11, s. 46–47, zde s. 47.

105) Tamtéž.

Popraviště stejného vzhledu zaznamenávají i mapy, které doprovází text paměti prince Kazimíra Sasko-Těšínského. Na obou plánech byl kopec ještě holý. Na druhém vojenském mapování je již zalesněná jižní polovina a na katastrálních mapách 19. století je lesní porost na celém vrchu. Josefské mapování šibenici umísťuje spíše západně od nejvyššího bodu návrší, což souvisí se snahou, aby bylo lépe viditelné přímo ze Žacléře.



Obr. 28: Žacléř. A) poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) detail šibenice z díla *Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie* (@ Vojenský historický ústav Praha).

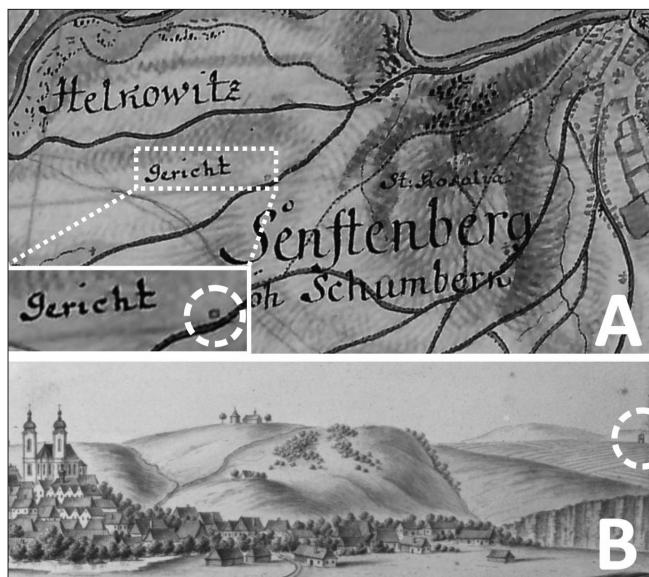
Žamberk, okr. Ústí nad Orlicí (obr. 29)¹⁰⁶⁾

Žamberecká šibenice stávala při cestě k helvíkovickému dvoru. V městských knihách se dochovaly jak zprávy spojené s trestním řízením, tak i informace o opravách či obnově šibenice.¹⁰⁷⁾ Díky své poloze byla dobře viditelná nejen z města, ale i ze silnice vedoucí k Vamberku a z okolních vsí. Na josefském mapování je již zaznamenán pouze pomístní název *Gericht* a patrně i pozůstatek kamenného podstavce. Dne 11. listopadu 1788 byla zrušená šibenice prodána V. Teplému ze Žamberka, který ji prý během stejného

106) 50.0882194 N, 16.4469564 E (přesnost 3)

107) Eduard ALBERT – Karel CHOTOVSKÝ, *Paměti žamberské*, Sešit I., Vídeň 1889, s. 58–78.

dne *rozházel a rozbořil*.¹⁰⁸⁾ Z téhož roku pochází i veduta J. Venuta, která zobrazuje ještě stojící šibenice, ve shodné poloze jako na prvním vojenském mapování, tvořenou kamennou podezdívkou a ještě stojícími sloupy.



Obr. 29: Žamberk. A) poloha šibenice na prvním vojenském mapování (<http://mapire.eu>); B) šibenice zakreslena jižně od města směrem k Helvíkovicím na kresbě J. Venuta z roku 1788 (© Österreichische Nationalbibliothek).

Závěr a shrnutí

Výše jsme se pokusili co nejpřesněji lokalizovat 28 šibenic, u nichž lze za pomoci (zejména) kartografických pramenů uvažovat o zjištění původní pozice v krajině. Celkem pět poloh bylo určeno s přesností několika málo metrů.¹⁰⁹⁾ Tyto lokality lze takto přesněji stanovit zejména díky zachycení pozemku v rámci katastrálních map 19. století. Prostor devíti šibenic lze určit s přesností do okruhu 50 m.¹¹⁰⁾ Tyto polohy jsou často vymezeny rovněž parcelami patřícími v 19. století daným městům, nebo díky výraznému terénnímu umístění. Patrně nepřekvapí, že většinu poloh nelze lokalizovat

108) Tamtéž, s. 60.

109) Hořice, Chlumeč, Jičín, Jilemnice, Kostelec, Rychnov.

110) Dobruška, Letohrad, Libáň, Městec Králové, Nová Paka, Nové Město, Poděbrady, Rokytnice, Vrchlabí.

jinak než obecně s přesností stovek metrů.¹¹¹⁾ Tato skutečnost je zejména spojená s výraznou proměnou daných území během 19. a 20. století.

Několik šibenic jsme schopni blíže určit i bez archivních mapových děl.¹¹²⁾ Zpravidla tak lze díky komparaci písemných pramenů ve spojení s pomístními jmény, drobnou sakrální architekturou atd. Přesto zůstává znalost těchto lokalit pouze obecná a zcela přesné umístění zcela neumožňují. Pokoušet se lokalizovat místa šibenic dle pomístních názvů se navíc ukázalo jako ne zcela vhodné. Vzorovým příkladem je například situace vrchlabské šibenice, kterou dokážeme díky charakteristické poloze mezi dvěma cestami přesně lokalizovat. Přesto se oba pomístní názvy, které na přítomnost popraviště odkazují, výrazně vzdalují původní pozici. Vršek kopce nazývaného Šibeniční vrch (498 m n. m.) se nachází více než 340 m od původní pozice šibenice a vrchol druhého kopce nazývaného Na Šibenici (495 m n. m.) je dokonce vzdálen více než 860 m. Přitom na obou zmíněných polohách bychom si díky jejich výrazné pozici v krajině/morfologii/dominantnosti mohli bez znalosti kartografických pramenů popraviště představit a dle zvyklosti lokalizovat. Z toho důvodu byly tudíž v námi zvoleném území zpracovány pouze lokality, které byly zaznamenány na starých mapách. Podle mapy hrdelních soudů vytvořené B. Roučkou k roku 1765¹¹³⁾ bylo na území tehdejšího Bydžovského a Hradeckého kraje na 56 těchto institucí. Šibenice spojené se soudy I. a II. třídy byly na mapováních zakresleny všechny. Pochopitelně nejméně zaznamenávaná jsou popraviště spojená se soudy IV. třídy. Alespoň přibližnou lokalizaci dalších šibenic jsme na základě výpovědi písemných pramenů schopni doložit u dalších osmi objektů.¹¹⁴⁾

Bohužel, jedním z výsledků této práce je zjištění, že se na zkoumaném území s největší pravděpodobností nedochovaly žádné terénní reliкty šibenic. Tato skutečnost odpovídá záměrnému odstraňování šibenic a pranýřů, které nejčastěji souviselo se zrušením hrdelního práva v daném městě a s osvěcenskými reformami. Mnohdy se v městských knihách dochovala i samotná nařízení o cílených demolicích těchto staveb. Problematické zůstává ztotožnění terénní vyvýšeniny s reliкty šibenice v Rychnově nad Kněžnou. Její současný tvar a velikost je totiž ovlivněn nedávným zavezením zeminou. U všech lokalit však nadále zůstává skrytý potenciál v podobě dochování objektů a nálezů archeologické povahy pod úrovní současného

111) Broumov, Dvůr Králové, Hostinné, Hradec Králové, Jaroměř, Náchod, Nový Bydžov, Smidary, Svoboda, Trutnov, Žacléř, Žamberk.

112) Např. Miletín, Pecka, Pilníkov, Staré Buky a Stárkov.

113) B. ROUČKA, *Poznámky k mapě hrdelních soudů*.

114) Adršpach (Zdoňov), Choustníkovo Hradiště, Kopidlno, Lázně Bělohrad, Podhradí, Třebechovice, Týniště nad Orlicí, Úpice.

terénu (základy konstrukcí staveb, pohřby popravených, devocionálie atd.). Možnost dochování těchto památek je pochopitelně závislé na charakteru současného stavu terénu. Pouze u dvou lokalit je prostor šibenic pokryt lesním terénem.¹¹⁵⁾ Značný počet popravišť se dnes nachází pod souvislou (pří)městskou zástavou. Možnost dochování případných objektů je zde tak minimální. Nejvíce poloh se dnes nachází na pravidelně zemědělsky obdělávané půdě. Zde je potenciál dochování reliktní ovlivněn řadou faktorů (konstrukce šibenice, eroze povrchu polí, hloubka orby). Lokality umístěné na polích umožňují rozvinutí nedestruktivních archeologických metod pro přesnou lokalizaci jednotlivých objektů. Optimální řešení by představovalo využití geofyzikálních metod. Během tvorby této studie jsme se pokusili využít dostupné letecké snímky pro sledování případných porostových nebo půdních příznaků. Bohužel bez zřejmého výsledku. Na vybraných lokalitách by bylo vhodné podniknout systematické povrchové sběry. Případné nálezy artefaktů spojitelných s popravištěm (úlomky lidských kostí, zdiva) by pak mohly kromě lokalizace přinést i informace o míře poškozování popravišť orbou. Nedávný výzkum slavkovské šibenice názorně ukázal, že i lokalita nacházející se na zemědělsky využívané ploše může být touto exploatací téměř nepoškozena.¹¹⁶⁾

Je nadbytečné empiricky sledovat a charakterizovat přesné umístění jednotlivých šibenic v krajině, neboť naše zkoumaná oblast v tomto ohledu nevybočuje z trendů pozorovatelných v jiných regionech České republiky.¹¹⁷⁾ Pro umístění šibenic byly dle zvyku upřednostňovány výrazné polohy a návrší nad významnými cestami. Vzdálenost šibenice se od středu náměstí příslušného města pohybuje v intervalu 0,6–2,5 km, přičemž nejčastěji se jedná o vzdálenost 1–1,5 km. Ve výjimečných případech můžeme čerpat informace o vzhledu jednotlivých šibenic i z písemných pramenů. Jedná se zejména o zprávy o opravách či opětovném vystavění. Díky zápisům jsme mnohdy také zpraveni o špatném stavu jednotlivých šibenic, kvůli kterým musel být vykonán alternativní způsob exekuce.¹¹⁸⁾ Pakliže budeme vycházet ze zakreslení jednotlivých poloh na prvním vojenském mapování, tak na zkoumaném území převažovaly šibenice tvořené třemi pilíři (sloupy), které známe z devíti poloh. Na sedmi lokalitách jsou šibenice

115) Rokytnice, Žacléř. Obě lokality byly podrobeny povrchové prospekci bez rozpoznání povrchových příznaků.

116) J. UNGER, *Archeologický výzkum slavkovské šibenice u Křenovic*, s. 7–8.

117) P. SOKOL, *Šibenice jako součást kulturní krajiny raného novověku*, s. 703–705.

118) Např. Chlumec nad Cidlinou, Stárkov atd.

znázorněny jako čtyřpilířové stavby a šest šibenic sestávalo pouze ze dvou pilířů. Jen jedna šibenice (Žaclér) byla dle josefského mapování vystavěna na kamenné podezdívce. V pruské mapě Carla von Schmettau je celkem zakresleno pět poloh šibenic. Nicméně všechny jsou shodně zaznamenány symbolem třípilířové stavby, takže je pravděpodobné, že zde byl používán univerzální symbol. Naproti tomu na mapách, které doprovází text paměti prince Kazimíra Sasko-Těšínského, je šest šibenic shodně zakresleno na kamenné podezdívce, jen jedna (Hradec Králové) je v podobě třípilířové stavby. Na vedutách měst jsou pak šibenice zakresleny vždy jako zděné konstrukce s kamennou podezdívkou. U těchto zobrazení je pak nutno vždy počítat s možnou umělcovou schematičností či imaginací (obr. 30).

	1vm	Sch	S-T	Jiné
Broumov				
Dobruška				
Dvůr Králové				
Hořice				
Hostinné				
Hradec Králové				
Chlumeč n. Cid.				
Jaroměř				
Jičín				
Jilemnice				
Kostelec n. Orł.				
Letohrad				
Libáň				
Městec Králové				
Náchod				
Nová Paka				
Nové Město				
Nový Bydžov				
Poděbrady				
Rokytnice v Orł.				
Rychnov n. Kn.				
Smidary				
Svoboda n. Úp.				
Trutnov				
Vrchlabí				
Žaclér				
Žamberk				

Obr. 30: Tabulka podoby jednotlivých šibenic zmiňovaných v textu.

Legenda popisu: 1vm – první vojenské mapování; Sch – mapa Carla von Schmettau; S-T – Memoires sur la Campagne de 1778 en Bohême et Moravie; Jiné – zpravidla zobrazené na vedutách.

THE TOPOGRAPHY AND STRUCTURE OF GALLOWS IN THE FORMER BYDŽOV AND HRADEC REGIONS ON THE BASIS OF DATA FROM CARTOGRAPHIC AND ICONOGRAPHIC SOURCES

The aim of this study is to analyze cartographic and iconographic sources in order to identify as precisely as possible the historical locations of individual gallows in the region. The area of investigation is defined by the boundaries of the former Bydžov and Hradec regions in the second half of the 18th century (Fig. 1). The primary source for the locations was the first set of Josephine military maps. A total of 28 gallows sites were located, for which the sources (especially the maps) make it possible to determine their original locations. A total of five locations were determined with a margin of error of just a few metres; this level of accuracy is made possible by the marking of land boundaries on 19th-century cadastral maps. In nine cases, the locations of the gallows can be identified to the nearest 50 metres; these locations are primarily determined by the 19th-century cadastral maps (which show land owned by the towns in question) or due to their topographically prominent locations. Unsurprisingly, however, most of the locations can only be determined to the nearest several hundred metres; this is due to the substantial changes that affected the landscape during the 19th and 20th centuries. Unfortunately, based on the findings of this study, it appears highly unlikely that any remnants of these gallows have been preserved in the landscape. This is due to the deliberate eradication of gallows and stocks – a process most frequently undertaken in connection with the abolition of the system enabling feudal courts to impose the death penalty (as part of Enlightenment-era reforms). However, all the locations are potential archeological sites, as it is likely that traces of their former function remain concealed underground (e.g. foundation structures, burial sites, devotional items, etc.). Naturally, the extent to which such items have been preserved depends on the current state of the terrain. Just two of the identified locations are currently in forested areas, and some of the former gallows sites are now located under buildings and other structures in urban areas or their vicinity. Most of the sites are located on regularly cultivated agricultural land. Here the extent to which items have been preserved depends on a number of factors (the type of structure, surface soil erosion, ploughing depth). Sites located on agricultural land enable the application of non-destructive methods

for identifying the precise locations of the former gallows; an ideal solution would be the use of geophysical methods, combined (at selected locations) with systematic surface sampling. Any discoveries of artefacts connected with the execution sites (fragments of human bones, masonry) could provide information not only on the precise location, but also on the extent to which such sites have subsequently been damaged by agricultural activity. Topographic characteristics within the area of investigation do not differ substantially from the prevalent topography in other Czech regions. It was common practice to site gallows at topographically prominent locations – particularly on high ground above major roads. The distance of the gallows from the town's main square ranges from 0.6–2.5 km, most frequently lying within the range of 1–1.5 km. In exceptional cases, written sources provide information on the appearance of individual gallows. Based on the locations marked on the military maps, it is possible to conclude that the most common type of gallows within the investigated area consisted of three pillars (9 locations). Other structures featured four pillars (7 locations) and two pillars (6 locations). Just one gallows (at Žacléř) was built on a masonry plinth. The Prussian map produced by Carl Von Schmettau shows five gallows locations; however, all the gallows are marked using a symbol depicting a three-pillar structure, so it is likely that a universal symbol was used. By contrast, the maps accompanying the memoirs written by Prince Albert Casimir of Saxony, Duke of Teschen show six gallows all represented by identical drawings of a structure on a masonry plinth, and just one gallows (at Hradec Králové) marked as a three-pillar structure. Panoramas of towns always depict the gallows as masonry structures including a stone plinth; however, here it is necessary to take into account the artists' imagination or schematic depiction (Fig. 30).

